

Májusfa.

„Örömmel jöttök ki és békeséggel vezéreltetek; a hegyek és halmok dicséretet énekelnek ti előttetek és a mezők minden fáit kézzel tapsolnak.“

Ésaiás LV. 12.

Sárszentágota állomás mellett elhaladva, a vonat ablakából szemlélem a lankás dunántúli tájat. A nap lemenőben. Sugarai megaranyozzák a tornyosuló felhők peremét. A május eleji nagy forróság után hideg szellő csapkodja arcomat s mire az ígéret földjére érek, már javában dühöng az orkán s a cikázó villám nyomában ott dübörög Jupiter diadalszekere... Hát ilyen rövid életű minden, de minden ezen a földön? A nap, mely ifjúkori szép emlékeimet újíttotta fel, oda van. Lejárt a takács karikáján, mint a többi. S ami megmarad belőle, legfőleg csak az imádság édes áhitata, amely annyi évek múltán ismét egybeforrasztotta a rokon lelkeket. Egy nagy és szent egységbe forrasztotta egybe, amelyen nincs hatalma a múltó idő múltó változásainak. Mert *miniket a békesség vezérelt* eleitől fogva és *örömmel jöttünk ki* Istennek szabad szép ege alá, ahol ezer virág ragyogó szinpompája fogad s ahol nemes versenyre kél egyik a mással az erdő-mező dalos madara, hogy pusztu létét megköszönje az örök Alkotónak.

Nem osztó atyafiak vagyunk mi, akik az enyim-tied kérdése fölött vitába bocsátkoznánk; hiszen a nagy teremtettségben minden — a miénk. Miénk a hegyek és halmok, amelyek dicséretet énekelnek; és miénk a mezőnek minden fája, amely virágesőt hullat reánk, hogy örömünk teljes legyen az atyai Gondviselés áldott gondolatában.

Él a hegy, amelynek belseje aranyat termel a mi számunkra. Él a halom, amely örökzöldbe borulva hirdeti nekünk az élethez való jogunkat. És élnek a mezőnek minden fáit és kézzel tapsolnak; mert a mai napon még a száraz ág is kivirít, hogy bizonyosságot tegyen a csodák régietűnt világa mellett...

Májusfát láttam Sárszentágota mellett elhaladva, amint

a vonat ablakából szemlétem a lankás dunántúli tájat. Ez az én második hazám, mert húszéves koromban itt születtem újra. S itt lett belőlem is — májusfa az Úr nagy nevének dicsőségére. Virágos ágat tűzök a kalapom mellé. Virágos kedvemet hirdeti a kiürített alabástrom korsó. Nemzetiszín szalag virít a keblemen. Egyik hónom alatt az öreg Biblia; másik hónom alatt egy magyar nótáskönyv. Abból olvasgatom az örökkévaló Isten örök bölcsességét; ebből jósolgatom árva Nemzetemnek boldogabb jövőjét... Hogy a mi ezeréves Májusfánk — „virágozzék megint!...“

Brassai Bácsi.

(1800—1897.)

„Atyám, itt az óra! Dicsőítsd meg a te Fiadat, hogy a te Fiad is megdicsőítsen tégedet.“

János ev. XVII. 1.

Harminc évvel ezelőtt, a kolozsvári kórházban haldokolt egy szent Öreg, akit magas koránál és népszerűségénél fogva mindenki bácsinak szólított. Isten kegyelméből sokáig élt, majdnem száz esztendeig; de azért nem élte túl önmagát. Öntudatát, a dolgok iránt való eleven érdeklődését majdnem az utolsó percig megtartotta. A XIX. század történelme, a tudomány ereje, a művészet varázsa és a teremtő Génusz minden készsége ottan ragyogott boltozatos homlokán. Szemeiben ott égett az égi tűz, melynek utolsó föllángolása is méltó volt ahhoz az örök forráshoz, amelyből meritett egy hosszú életen át. Nemcsak önmagának meritett, hanem osztogatott is. Még pedig pazar kezekkel osztogatott úton-útfélen a két magyar hazában, amelynek vándor-tanítója volt... *Praeceptor Hungariae*...

Elleste a számok titkait s azokból állította föl a megdönthetetlen örök törvényt, amelynek neve: *Igazság*. A legbonyolultabb tétel is gyerekjáték volt öneki, mert fokról-fokra haladva építette föl a tapasztalati élet argumentumán nyugvó elméletét. S abból sarjadt az ő számára ezen

a téren és a sokoldalú munkásság széles mezőin a siker koronája.

Mint igazi bűvár, behatolt az élő és a holt beszéd mélységeibe. Onnan hozogatta föl Kelet és Nyugat minden drága kincsét. S nyolc-tíz nyelven beszélve, mégis megmaradt tőszyökeres magyarnak, akinek a mai magyar nyelv sokat köszönhet. A magyar tanítási nyelvet is első sorban ő honosította meg iskoláinkban. Zengő, magyar szójárását onnan hozta, hol a vasérc terem. Acéllá kovácsolta azt, hogy rozsdá ne marja s idegen máz ne tompítsa annak szűzi tisztaságát, harmonikus csöngését.

Otthon volt a Természet világában, ahol minden picinyke fűszál, minden parányi bogárka érdekelte, mint alkotó része a nagy egésznek, mint osztályos társa a naprendszereknek és csillagvilágoknak. Mindezekben vizsgálta és csodálta. Óráról-órára dicsőítette az örökkévaló Istent s mint buzgó unitárius — éppoly hűséges hívő lélek, mint amilyen nagy tudós — egy percig sem kételkedett a vallás jövője felől. S megbocsátható önzéssel az unitarizmust tekintette a jövő vallásának.

Akkor volt a legboldogabb ez a nagy Gyermeke, amikor zenét hallgatott, vagy abban maga is résztvett, mint a kolozsvári híres quartette működő tagja. Ilyenkor rendszeren lehúnyta a szemét, hogy a külvilág meg ne zavarja csöndes ábrándjaiban; s elmerengett a témán, amely az ő számára *lélek és élet*, az élő Istennek legmagasabb fokú dicsőítése, angyalok harmoniája volt.

Szép — Jó — és Igaz: hármasszínű alatt dicsőítette, mint engedelmes fiú a mennyei édes Atyát. Nem csoda hát, hogy a mennyei Atya is megdicsőítette őt, megajándékozva hosszú és sikerekben gazdag élettel, amelynek alkotója is éppoly szelíd és kellemes vala, mint egykor annak hajnala a torockószentgyörgyi unitárius parochián.

Az unitárius világ ezekben a napokban Kolozsvárt ünnepet ül kiváló tanítómestere és prófétája emlékére. Lélekben legyünk ott mink is a kegyeletes ünnepen s a százéves Brassai Bácsi példájából merítsünk új erőt, kitartást a további küzdelemre, a honmentő — *munkára!*

„Atyám, itt az óra!...“

Örök magyar.

„*En lefekszem, elaluszom és fölkelek; mert az Úr oltalmaz engemet.*“

Zsolt. III. 6.

Századok méhében ott született ő is, valahol messze Keleten, ahol a tudósok az emberiség bölcsőjét keresik. Szemében ott ragyog még a fényes napsugár, mely üdvözölte őt az élet hajnalán. Lelkében ott mereng még a puszták délibábja, ezer bájos mesét, dalt szöve hozzá játékos képzeletében. Erős, mint az oroszán: szelíd, mint a bárány. Szava olyan olvadékony, mint a muzsika. Tánca olyan, mint a szertartás. Igérete, kézfogása többet ér a pergamenter minden betűjénél. Búsult haragjában, panaszos kedvében túltesz Jeremiás próféta siralmain. De áldozati imájában is van valami a zsoltárok szárnyaló lelkéből... Azt mondják, hogy lóháton született; azért is tudja olyan kevélyen megülni a lovat, mintha onnan nőtt volna ki. Ló és lovas: egy test... és talán: egy lélek... Szikrát hány a patkó a lova patáján és szikra módjára pattan ki a gondolat keble viharából, ahol megütköznek és csatát vesztenek az átvonuló fellegek. De ha elmúlt az égzengés, vagy megszűnt a veszély, csak annál nyájasabban süt ki ismét a nap: „a megbékélt Isten mosolygása...“

Látom, amint a nagy karaván idején őt is elragadja a messziség láza; elindul új hazát keresni, hogy visszavívja és ezer éven át és mindörökre megtartsa Attila szent örökségét, Magyarok hazáját... Diadalmas *Árpád* halad ott az élen s amerre megy, meghódol neki minden tartomány... *István király* kettős keresztjével a Magyar önmagát hódítja meg s lesz a kalandvágyó harci táborok helyén — *Úrsz-tala* az Alföld kebele, amely ezer év óta ontja bőv áldásait... *Kálmán* a tenger égszínkép tükörét hozza: örökifjú Hungária-anyánk gyönyörködjek benne... *Endre* aranybullában biztosítja ősi alkotmányunk jogait... *Béla* az üszkösödő romokból új hazát teremt... *Mátyás* igazsága él a nép szívében mind a mai napig... *János* törvénybe iktatja a vallásszabadságot... *Bocskay* védi azt a saját királyá-

val szemben is . . . *Rákóczi és Kossuth* . . . „sötét éjben fényes csillagunk“ marad a költő álmaiban mindörökké . . . Munkájok végeztével bátran elmondhaták vala: „Én lefekszem, elaluszom és fölkelek . . .“ mert rendről-rendre bennök mindig az „Örök Magyar“ ébredett.

Tíz nagy század tesz tanuságot amellet, hogy a Magyaroknak tovább kell élnie itt, ezen a földön, ahol az ősi pogányságot megtagadva nem csupán vízzel, hanem *tüzzel és szentlélekkel* is megkeresztelkedett . . . Századok méhében most születik újra ez az Örök Magyar. Nem tarthat immár oly soká az éjszaka. Testünkön-lelkünkön mindnyájan érezzük a vajudás kínjait; de ebből a kínból és jajveszékélésből ismét új élet és egészség öröme és reménye támad; mert az Úr oltalmazza a Magyar nemzetet: „Én lefekszem, elaluszom és fölkelek . . .“

Aki most feküdt le és elaludott, a mi sorainkból, az a patriarcha-kort ért öregember, mintája volt az örök Magyaroknak ott a nép körében, — az Alföld izzó homokjában, ahol a búzát könnyel és verejtéssel öntözik, hogy annál dúsabban teremjen . . . Nem hiába: rajta is volt, megdicsőült Istennek áldása!

Kelj föl, örök Magyar! Ébredésed legyen az egész Nemzetnek — idvessége! Amen.

A biboros.

„*Tua luce dirige.*“

„Vezérelj, Uram, engemet a Te áldott világosságoddal“ — magyarul ez a jelmondata Magyarország néhai hercegprimásának, *Csernoch* Jánosnak, akinek címerét minapában befordították, országos gyászban megsíratott drága hamvait pedig kegyeletel helyezték el az esztergomi bazilika sírvermébe. Volt ebben a gyászban valami felemelő. Egész Magyarország leróta az utolsó magyar biboros iránt a hála és szeretet adóját. Ott voltak a különböző felekezetek képviselői, hogy a ravatalnál ők is elrebegjék a halottak imáját.

A halál misztikuma előtt feltárult az élet jelentősége, mely nagy vonásokban példázta minden hívő lélek számára az isteni célkitűzést, az örök krisztusi ideált. Most látjuk csak igazi arcát annak, akivel naponta találkoztunk. Most értjük csak a titkos jelt, a beszédet, amelyből áldás vagy átok fogamzik a mi számunkra. Most érezzük a szívnek melegét, amely mellett a földön talán közömbösen haladtunk el, ha útaink olykor keresztezték is egymást. Fény csillan ki a halál sötétjéből; hiszen az éjszakának is vannak csillagai, amelyek annál fényesebben tündökölnek, minél nagyobb, minél sűrűbb körülöttünk a sötétség.

A gyászpompa komor árnyai közül, abból a méltóságteljes háttérből ez a fénysugár ragyogott elő, hogy megnyugtassa és megvigasztalja egy kesergő ország népét. A szakolezai kunyhó mécsvilága, amely mellett első betűt veté, első imáit mormolá, első miséjét mondá a gyermekbiboros: mert ő már ott és akkor annak indult ezen az ezeréves földön, ahol az igazi tehetség előtt nincsen korlát.

Tua luce dirige . . . „Uram, vezérelj engemet a Te áldott világosságoddal.“ — És amit kért, és amit várt, az isteni kegyelem meg is adta neki még életében, mert ifjúi álmaiban és reményeiben felgyulladtak az oltár gyertyái: s ami a gyermeknek csak játék volt, abból a Gondviselés jótékony segedelme révén egy egész életet betöltő áldozatos munka lett. De a legfényesebben kivilágított oltár mellett is ott derengett az ő szívében a kunyhó mécsvilága, az egyszerűség, a jámborság és a hűség, amely a közéleti munkásság minden terén minden bibornál szebben ékesíté az ifjú főpapot.

Tua luce dirige . . . Ez a három latin szó tehát nem csupán jelmondata volt a mi Istenben boldogult hercegprimásunknak, hanem valóságos élet-elve: principiuma . . . „*Igazságra vezérlő kalauz*“, amelynek vezetése mellett meglátta és megbecsülte a mások igazságát is. Hívei körében általános szeretet és megbecsülés övezte a nagy primások méltó utódját, aki agg korában is ifjúi lelkesedéssel vállalkozott az apostoli misszióra, hogy megerősítse hitükben és magyarságukban idegenbe szakadt véreinket. A

new-yorki kikötő óriási Szabadság-szobra is ezt a lángot szórta feléje biztatólag és bátorítólag: „Az Úr az én világosságom” — „És Őbenne semmi sötétség nincsen . . .”

Gyújtsunk mi is sírjánál új szövétneket!

A kehely.

„A szabadulásért való hálaadásnak poharát veszem és az Úrnak nevét hívom segítségül.”

Zsolt. CXVI. 13.

Családi ereklyém között van egy parányi talpas pohár, amelyből gyermekkoromban ünnepi alkalommal én is kaptam egy-egy korty italt. Szárában színes szalag húzódik végig. Csillog-villog, amint reá ömlik a fényes napsugár s játékos kedvében vörösre festi a fehér nedűt. Végigszolgált már három-négy generációt, de még csorba nincsen rajta. Hova-tovább mind becsesebb lesz, amint egyik nemzedék a másiknak kézzől-kézre adja a hálaadásnak poharát s a hozzá fűződő szent hagyományokat. Öröme kelyhe volt eleddig s talán ezentúl se lesz keserű pohár, amikor áhítatos lélekkel járulnak hozzá az eljövendő unokák. Mult — Jelen és Jövő adnak így egymásnak szent találkozót, ahol megszabadulnak minden földi gondtól s annak nevét hívják segítségül, aki örökkévaló bélyegét reányomja a sugárzó szempárra, a csókos ajkakra, a tiszta kezekre, a szerető szívre és a halhatatlan lélekre . . . Maradj mindig ilyen oltári ereklye a mi családjunkban, te parányi pohár, gyermekkorom drága, szent emléke!

Ilyen központi helyet foglal el kiterjedt nagy családjunkban, a keresztény közösségben az úrvacsorai pohár, a kehely, amelyből az Uriszentvacsorát vesszük. Itt már nem csupán három-négy generáció, hanem két ezredév tekint le ránk a múltak eszmei magaslatáról, ahol és amikor az a bor igazán az Úr Jézus Krisztus bordái közül kiöntött szent vér vala. Addig nem is igen tudjuk örök értéke szerint megbecsülni, amíg csak a hagyományos keretek

között ünnepeljük, mint valami csodát, ami felett mi magunk szabadon rendelkezünk . . . Csak amikor a saját szívünk vére ömlik a szenvedés keserű poharába (vagy a kárhozat kelyhébe); csak amikor igazán fölment áldozó papok lettünk a földi élet oltárai mellett: akkor, csakis akkor tudjuk magunkévá tenni a hálaadásnak poharát s a hozzá fűződő szent hagyományokat . . . Öröme kelyhét azok számára, akik eladdig Isten nélkül tévelyegtek és bánkodtak . . . Dicsőségnek kelyhét azok számára, akik általmentvén a halál árnyékának völgyén, még idejében reátaláltak saját magukra . . . Evangeliumi egyházunknak is ez a kehely a címere: egykor a Husziták harcos symboluma. Milyen jól esik látnunk ezt az örök, soha el nem múló jelvényt az egyszerű papi taláron, az egyházi középületen, és a szívek fölött — a megillető helyen; mert onnan fakad annak bőséges forrása, onnan . . . onnan, az Úr Jézus Krisztus áldozatos, főpapi szívéből . . . Addig áll egyházunk, amíg a kehely — az áldozat kelyhe, végkép ki nem apad miközöttünk.

Ezeréves történelmi távlatból egy másik kehely int felénk, szegény Magyarokra, akik végigjártuk Dante pokláinak és purgatoriumának összes csarnokait . . . Oda nézettek, Véreim! hogyha szemetek világa a megaláztatások ostromlásaitól még el nem homályosult . . . Oda nézettek! Kelet felé, ahol a hajnal-égen mostan kél a nap. Ezer év előtt is éppen ilyen méltóságteljesen ontotta reánk pazar sugarait, amikor Etelközben hét hősi bajnok — hét vezér, balkarján — a szíve felől — megnyitotta vérereit s a drága nedűt közös pohárba bocsátották és abból rendre ittak és fogadalmat tettek . . . Ha pogány módra is, ez volt az ősi áldozat, amellyel a Magyar — életre-halálra — elkötelezte magát a szerződéses jogok tiszteletére, a hűsége, a harca, a szenvedésre, az örökös tusára a Nemzet igazáért, a Haza javáért, most . . . és mindörökké.

Ezt a poharat, ezt a kelyhet a Magyar soha áruba nem bocsájlhatja, mással föl nem cserélheti. Alkotmánya és törvénye, hite és becsülete s tíz nagy század minden öröme és minden bánata szegődik ehhez a pohárhoz, a nemzeti áldozat kelyhéhez. Ezt a kelyhet, a szabadulásért való

hálaadásnak poharát, a Magyaroknak továbbra is a szíve vé-
rétől kell táplálnia... Addig áll az Ország, amíg a kehely
— az áldozat kelyhe, végkép ki nem apad miközöttünk.

Oda nézzetek! Kelet felé... ahol a hajnal-égen mos-
tan kél a Nap... Minden sugara: egy-egy magyar igazság.
Minden igazság: — magyar győzelem!

A szobor.

„Monda Isten: teremtsünk em-
bert a mi ábrázatunkra.“

1 Mózes 1. 26.

A XIX. század hajnalán a népszabadság eszméje el-
indult hódító útjára. Kiszemelte a maga hitvallóit ott, ahol
éppen rájuk bukkant. Magyarország határain belül, Mo-
nokon talált egy csecsemőt: Lajos volt a neve. Tetszett
neki, hiszen a görög „laos“-szal rokonhangzású volt. Nép-
fia... népvezér... népszabadító legyen hát belőle! És az
isteni Eszme jó helyen járt, mert amit a gyermek-ifjú
ígért szent hevületében, azt a komoly férfiú ünnepi fogad-
alom gyanánt be is váltotta. Oda állott azok közé, akik-
nek a kezébe Magyarország sorsa volt letéve... Írt, hogy a
betük fekete barázdáiban költögesse a nemzeti öröklét
szunnyadó vetését... Szónokolt, hogy ihletett ajakán cse-
düljön fel az áldott magyar Ige szózata, amelyet egyaránt
megért a nemes és a jobbágy... Gyujtott, hogy az ő láng-
lelkétől tüzet fogjon a száraz avar s egy nagy és fölemelő
áldozat szentségében tisztuljon meg a Magyar ősi bünei-
től... Eleitől fogva a bibliai jelige lebegett lelki szemei
előtt: Teremtsünk embert — teremtsünk Népet a mi ábrá-
zatunkra. Ezt mondotta munkatársainak is, akikkel együtt
ott járt-kelt a fórumon, mint egy élő szobor, akiben meg-
testesült minden magyar fájdalom, minden magyar vágy
és minden magyar dicsőség.

Amit írt: végrendelet. Amit szólt: törvény. És amit
mivelt: történelem.

Igy gondolkodom én, amint nap-nap után elvegyülök

abban az eleven gyűrűben, amely Kossuth Lajos budapesti
szobra körül fonódik 1927. november 6. óta. Mindenki látni
akarja. A jó vidékiek meg is könnyezik: megkönnyezik
benne a magyar sorsot. A főváros népe pedig büszke rá,
hogy végre valahára ide is bevonulhatott a nagy hazafi,
mint az ország egykori kormányzója. Gondolkozom...
gondolkozom... Hát csakugyan ez-é az a turini remete,
akinek 90-ik születése napján a tordai piacon ódát zeng-
tem a tiszteletére? Hát csakugyan ez-é az a fejedelmi ha-
lott, akinek még az árnyéka is megremegtette a trónokat s
akit én a messze idegenben úgy elsíráttam, mintha édes-
apám lett volna? Hát csakugyan ez-é az a szent Öreg, aki-
nek Via dei Millei háza előtt később néma borongással
állottam meg, kegyelettel adózva a múlt idők emlékeze-
tének?

Nem! — A Kossuth-szobor nem a múlté. Ez a szobor
az örök magyar *Jelen*, amelyben az elsőnek és az utolsó-
nak készen kell lennie a Haza javáért minden áldozatra...
Nemcsak Kossuth van itt: itt van az egész minisztertanács.
Vajjon mit végezhetnek így a nagy nyilvánosság előtt? —
És miért ne?!... Nekik ugyan nincsen semmi titkuk, amit
bárkinek el ne árulhatnának... Nemrégiben még a föld
méhében — porral és mohával béborítva, feledésbe me-
rülve — szenderegtek valamennyien; de adott jelre ki-
keltek a síri veremből; levetközték magukról azt, ami földi
s most itt állanak előttünk — a világ piacán — készen is-
mét az országépítés nagy munkájára.

A Corpus Juris sértetlen... A kard markolata szilárd...
A tekintet, amely a jövőbe néz, bizakodó... És ime, a kö-
szívek megdobbannak. Az ajkak megnyilatkoznak. A kezek
nemes gesztusban egybeforognak. S közöttük — egy fejjel
magasabban — a magyarság glóriás vezére, lelkébe markol
és onnan szórja szerte a nagy Alföld fönséges barázdáiba
a nemzeti öröklét ébredő vetését. S nem hiába szórja; mert
az ősi honnak minden rögéből egy-egy hős terem, névtelen
hősei a Nemzet nagy szabadságharcának... A modern
Hadak útján ott vonul föl, a komor háttérben, a nép fia,
kinek fülébe a nép örök vezére zengi a népszabadság édes
hymuszát...

Az alkotó művész megtette kötelességét: „Teremtsünk embert a mi ábrázatunkra!... Műve halhatatlan, mint az Eszme, amelyet márványba vésett a mi okulásunkra és gyönyörűségünkre.

Édesanyám.

„Imhol az Úrnak szolgálóleánya!”

Lukács ev. I. 38.

Mostanában pár napra újra otthon valék kies Erdélyünk bércei között. Meglátogattam azt a magyar Asszonyt, aki nekem Isten kegyelméből életet adott. Utolsó találkozásunk óta hogy' megváltozott szegény! Járása lassú és bizonytalan. Termete megrokkant. Tekintete — tétovázó. Hangjának régi érce tompa lett. Ruhája színehagyott. Arcán mély barázdák vonulnak végig. Haja — hófehér . . . Nem csoda; hiszen már húsz éve hordja az özvegyi fátyolt s nyolcvan esztendő terhe nyomja vállait. — Imhol az Úrnak szolgálóleánya!

Utolsó találkozásunk óta hogy' megváltozott szegény! Csak a jó szíve maradt a régi: ez a szerető anyai szív, amely örömtől repesve figyelte első botorkáló lépéseimet az élet útjain. Most is nagy öröme telik benne, ha lát komoly iramban elvegyülni az emberek tarka-barka tömkelegében. Már messziről megérzi, hogy én vagyok az, akit ő olyan régóta várt s akinek otthon — az asztalláb mellett — ma is éppen olyan jó és engedelmes gyermeknek kell lennie, mint amilyen valaha volt. A világért meg nem verne; pedig — ki tudja — nem reánk férne-e még ilyen kamasz korban is legalább egy kis pirongatás. „No, nézze meg az ember, mit nem csinál ez a nagy gyerek! . . .” És lám, a két jóságos szeme egyszerre megtelik könnyel. Bizonyára, eszébe jutottak a régi szép emlékek: az erdélyi magyar világ arany sugára s a szent hit, amelynek ígéivel imádkozni tanított egykoron.

Igaz is ám. Nemcsak ő változott szegényke! Megváltozott az én szülőházam is. Az egész Erdély olyan idegen,

olyan gyászos, olyan csüggeteg és lemondó, mintha a lelkét is megölték volna az új urak, akik *ráolvasással* gyógyítgatják szenvedő népünk sok-sok nagy baját.

Vigasztalom szegényt szelíd biztatással, hogy majd nemsokára jóra fordul minden. Csak higyjünk erősen, tántoríthatatlanul a magyar Igazság nagy diadalában, melyért máris velünk együtt harcol az idő és a nemzetek ítélőszéke: a történelem . . . Búcsúcsókomban is ezt az üzenetet, ezt a hitvallást nyomtam oda dolgos két kezére, könnytől ázott, halovány arcára . . . S amint útra keltem, amint elrobogtam, képzeletben ismét vissza-visszaszálok az ősi portára, két Anyát keresve, lázálmaimban is váltig esdekelve: „*Melyiket szeretem — melyiket szeretem?! . . .*”

Új köntös.

„Nem kívánunk levetköztetni, hanem felöltöztetni, hogy ami halandó, elnyelje azt az élet.”

2 Cor. V. 4.

Azt mondja a magyar példabeszéd: „Nem a ruha teszi az embert”. S mégis a legtöbb embernek gondja van rá; mert másfelől az is elismert dolog, hogy a ruha — *tisztetség*. Társadalmi életet nem folytathatunk megfelelő ruházat nélkül, aminek mindig sorsunkhoz és hivatásunkhoz kell igazodnia. A papi rend a szertartásoknál, annak minősége szerint, külömb-külobb stólat ölt magára. Még az egyszerű protestáns lelkipásztort is mindenki a palástjáról vagy Luther-köpenyéről ismeri meg. Régen a különböző céhbelleknek mesterség szerint meg volt a maguk jellegzetes öltönye . . . A katona is büszke a maga ezredének uniformisára. A magyar nemesi és főúri díszruha pedig világszerte el van ismerve: sújtásaival és prémjével, csattjaival és forgójával egy egész vagyont képvisel. A csillogó művészi népviseletek is azt igazolják, hogy — kivált az Isten házában — a nép egyszerű gyermekei ezzel az öltözködéssel is kimutatják a szenthely iránti tiszteletüket. Igaza van

tehát az apostolnak: „nem kívánunk levetköztetni, hanem felöltöztetni . . .” Még a gyermek is örül, amikor először iskolába adják, hogy új köntöst vehet magára.

Ezt a halandó testet, amely különben — Isten akaratából — *meztelenül* jön e világra, eléggé betakargatjuk divatos rongyainkba s talán még páváskodunk is bennök, többre tartva magunkat annál, aki nem öltözik olyan fejlett ízléssel, mint mi magunk. Pedig ez csak a testi ruha, amely ki van téve az idő szeszélyének és változásainak. Ez az ó-embernek a ruhája, s nem az a lelki köntös, amely „varrás nélkül való” s melyről az ártatlan legenda azt meséli, hogy együtt nőtt a gyermek-Jézussal; míg a poroszlók arra is sorsot vetettek a nagy tragédia utolsó jelenetében. Azt mondtam, hogy mese; pedig nincs az a matematikai igazság, amelyik igazabb lenne, mint éppen ez. Az új embernek új ruhára, új köntösre van szüksége, hogy ami benne halandó, elnyelje azt az — Élet.

Krisztus szíve szerint való új emberekre van szükségünk manapság a családi, a társadalmi és a nemzeti közélet minden terén. Vetközzük le hát az ót! Öltözzük fel az újat! . . . Az egyház se nézheti némán, tehetetlenül, hogy mint forrong és újhodik meg körülötte a modern világ, amelybe csak nagy ügyel-bajjal tud imígy-amúgy beleilleszkedni. Krisztus egyházának a XX. század Golgothája felé vezető útján („és az most vagyon”) szüksége van az első század keresztjének minden áldozatára és minden dicsőségére, hogy a Mester köntöse ne legyen ismét latrok martaléka.

Új köntösben ezzel a gondolattal bocsátunk útra — hetedik évemben — lelkünkben lelkedzett kis gyermekünk: „Unitárius Értesítő” . . . Eredj az élet iskolájába: tanulj sokat, figyelj meg mindent, beszélj okosan, segítsd a te osztálytársaidat; senkit meg ne bántsd, meg ne botránkoztass . . . Imádságod legyen — a „Miatyánk” . . . Hitvallásod: a „Magyar Hiszekegy” . . . És legfőbb törvényed: — a „Szeretet tízparancsolata.”

Ecce Sacerdos Magnus . . .

„*Non recuso laborem.*”

„*Nem riadok vissza a munkától*” — hirdeti jelmondatában Magyarország új biboros hercegprimása, aki mostanában vonult be székvárosába, hogy elfoglalja az árván maradt érseki széket. Díszes méltóságába nem a maga akaratából, hanem Isten különös kegyelméből jutott. Ilyen körülmények között kétszeresen átérzi magasztos hivatását, amely a Hívek millióinak és minden igaz magyar léleknek ígéret és áldás . . . A külső fény és pompa nem téveszti meg; mert keblében hordja a legszebb dekorációt, a föld egyszerű gyermekeinek arany szívét.

Hogyha apja mesterségét folytatva, mint közönséges cserepesmester Deákiban marad, akkor is kitűnt volna kortársai között. Ő — a tizenegyedik gyermek a családban. Már csak ezért is nemeslevelet érdemelt volna: a munka nemeslevelét, amelynél nagyobb jutalmat és kitüntetést nem ismerünk. Ott volt ez már a kisdiák batyujában, amikor ifjúi lelkesedéssel bekopogtatott Pannonhalma várszerű kapuján, hogy életét és Istentől nyert talentumait az Anyaszentegyház és a magyar Haza javára szentelje. És ott volt ez a nemeslevél a bencés barát, Justinian testvér kámzsája alatt, amelyet most felsőbb hívásra az ország első közjogi méltóságának zászlós tisztével, a Sacerdos Magnus bibortalárjával és hermelinjével cserélt föl. És ott van a nemeslevél abban az egyszerű szónoki beszédben, amellyel Esztergomban az ország színe előtt ünnepélyesen elfoglalta szent hivatalát: idézve és beindítva ezen a földön a „szeretet országát”.

Kérdezzétek meg Tőle, hogy vajjon melyik nehezebb az ő tüneményes pályafutásában: a kámzsa, vagy a hermelin. Mert amint én látom, minden primási méltósága mellett még ma is büszke az apja mesterségére. Ott se vallana szégyent. Neki egyformán könnyű a kalapács, a toll és a pásztorbot. Ezek alkotják szép harmóniában elrendezve az ő címerét. S fölötte védőangyalként ott lebeg: az Igazság és a Béke . . . „*Justitia et Pax*”.

Az isteni gondviselés történelmi missziót szánt neki.

Azt akarta, hogy *tetőfedője* legyen Szent István birodalmának, amellyel a véres világháború után úgy bántak a nagy nemzetek, mint a rossz gyermekek szokták a játékszerrel. Romokban hever itt minden. Mindent újból kell építeni, nem riadva vissza egy percre sem a munkától... Nem riadva vissza a munkától, mindent újból kell építeni. „*Non recuso laborem*“ — szeretném százszorosan végig hangoztatni szerte a hazában, hogy meghallja mindenki. Az is, aki ébren van. Az is, aki téli álmát alussza. Hogy megrázódjanak sírjaikban még a halottak is! . . .

Abból a szűk cellából, ahol a fejedelmi Duna hullámai fölött emelkedő sziklavárban első nagy királyunk született, — onnan indulj el történelmi missziód betöltésére, Jusztinián barát, magyar nemzetünk főpásztora! Ajkadon az egyszerűség varázsával, kezedben a béke olajágával, szívedben az evangélium szeretetével, lelkedben pedig az igazság lángpallosával . . . „*Ad maiorem Dei gloriam* . . .“ Amen.

„Március 15.“

„*En, én szóltam és én hívtam
ötet, elhozom ötöt, és az ő úta
szerencsés leszén.*“

Ésaiás: XLVIII. 15.

Az iskolás gyermek játékos képzelete eleitől fogva megragadta és magáénak tartotta ezt az ünnepet. Az Ifjúság lelkesedett érte s évről-évre fogadalmat tett e szent napon; hogy a sors minden kénye-kedve között méltó marad a márciusi Ifjakhoz. Házi oltárai mellett a magyar nép is szívesen áldozott e nap emlékének: mert ez adott neki földet és szabadságot, amidőn a százados jobbágyság igáját leemelte roskadó vállairól... A magyar nemzeti Génusz diadalünnepe ez, amely most az egész ország örömjajától kísérvé a honi szívek világából bevonul a nemzeti törvénykönyvbe: ebbe az igazi *Tripartitumba*, amelynek neve — *Szabadság, Egyenlőség, Testvériség!*

Gyermekálmok, ifjúi szép remények s a nép fiainak hálás kegyeleme angyali rajokban szállanak szerte a hazában

s örömmondó Sion módjára hirdetik, hogy a Nemzet megtalálta önmagát . . . Szerető szívét a tenyerében hordva, ajánlja föl a közös erkölcsi javakat, a föld kincseit s a szellem áldásait kinek-kinek, aki az ezeréves hon határai között hűséggel és megértéssel óhajtja élvezni annak drága örökségét. Aldott legyen az isteni Gondviselés, hogy *szólt és elhívta őt, és elhozta őt mihozzánk* 1848 március 15-én mindnyájunk üdvére és boldogságára!

Nyolcvan év múltán *ma* van az első alkalom, hogy az egész ország *hivatalosan is* megünnepli ezt a napot, mint nemzeti ünnepet. És ennek a lezajlott nyolcvan évnek ellenmondást nem tűrő tanulsága az, hogy a Nemzetnek — az égi kegyelem védő szárnyai alatt — a saját kezébe kell vennie sorsa intézését, ha azt óhajtja, hogy „*útja szerencsés legyen* . . .“

Március 15-ike: *zászló*, amelyet fönt kell lobogtatnunk magasan a vár fokán, nem féltve azt a viaskodó szelektől. Március 15-ike: *testamentum*, amelynek minden rendelkezését — az utolsó jottáig — meg kell tartanunk. Március 15-ike: *élet vagy halál* . . . És mi mostanában közelebb vagyunk a halálhoz, mint az élethez.

Ennek teljes tudatában ünnepel a Nemzet. Nem magát ünnepli. Hálát ad az Istennek a daliás idők dicső vezéreiert, a hős honvédekért és a névtelen hősökért, akiket a Magyarok Istene *szólított, elhívott és elhozott* a maga idejében, hogy a megváltás művét befejezzék. Ezt ünnepeljük idehaza. És ezt ünnepli az Újvilágban az a borongó szívű zarándok-csapat, amely ért kalászból! fönt koszorút s letarolt erdeink sarjadó ágait viszi hódolattal Kossuth Lajos newyorki szobrára. Ott — *a River Drivon* — nagy elnökök társaságában, találkozt adnak egymásnak az Ó- és Újhaza fiai . . . Ó — március — Új március! Hát csakugyan elfelejtettétek, hogy egyazon édes Anya szült és táplált titeket? . . . Hiszen Ti édes testvérek vagytok: egy Hazának gyermekei . . .

Szeressétek egymást!

Két hajó.

„Ime, az Isten néked ajándékon adta mindazokat, akik tevéled hajókáznak.“

Ap. Csel. XXVII. 24.

Szelek szárnyán az egyik hajó hat nap alatt átvitt az Újvilágba. A másik pedig Isten kegyelméből hat nap alatt szerencsésen haza is hozott. A „Fehér Csillag“ jegyében indultunk el a hosszú zarándokútra, hogy az ezeréves magyar Nemzet képviselőjében hódoljunk a newyorki Kossuth-szobornál a nagy hazafi és világpolgár halhatatlan emlékének. Ez a csillag ott tündökölt éjjel-nappal az „Olympic“ és a „Majestic“ árbócán, hogy könnyőre bírja testvéreit az ég boltozatán azok iránt, akik a végtelen vizek kénye-kedvére bízták törékeny sajkájukat. És ott volt — nappal felhő: éjjel tűzszlop képében — az isteni kegyelem is, hogy a hullámvölgyekben ide-oda hányt-vetett hajót biztos révpartra vezérelje. Az elemek nagyszerű színjátéka mellett ilyenformán alkonyattal ki-ki nyugodtan hajtotta a fejét csöndes pihenőre. És ha ringott is a szegényes nyoszolya, félálomban úgy éreztem, mintha gyermek lennék újra s édes Anyám gondviselő keze ringatná a bölcsőt s altató nótával és halk fohászkodással imígy biztatgatna: „Ime az Isten ajándékon adta mindazokat, akik tevéled hajókáznak...“

Ilyen bizó kedélyben, lelkes hangulatban csendült fel a reggeli imádság künn a fedélzeten, ahol apró csoportokba verődve mindenki megtalálta a maga jóbarátját. S akik azelőtt sohase látták egymást s talán ezentúl se igen fognak ismét találkozni, a közös sors és a közös cél magasztos érzetében szívvel-lélekkel egybeforrtak. Az övék lett a legszebb ajándék, amelyet boldogan cseréltek ki egymás között, hogy a tovatűnő percekben megragadják az — örökkévalót és elidegeníthetetlenül magukévá tegyék a legszentebb kincset: a barátságot... Magunkkal vittük és magunkkal hoztuk ezt a fényes talizmánt, amelynek bűvös ereje megszabadított minket az apró gondoktól és a nagy veszedelmektől...

S a kikötőben itt is, ott is várt a jóbarát, akit az Isten szintén ajándékon adott minékünk. Egy hatalmas testvéremzet hálája és szeretete az iránt a Hős iránt, aki legszebb győzelmeit békés eszközökkel aratta s aki megmutatta árva Nemzetének, hogy az ő számára a csillagos lobogó nem halotti lepel, hanem az új élet és feltámadás krisztusi palástja.

Érc-ajakával most is ezt prédikálta nekünk a Kossuth-szobor. S a lelkes ünnepek zajából, az új magyar honfoglalás csatakürtjéből ez a mennyei kijelentés árad szerteszét: örömmek és lelkesedésnek mámorító szózata, amelynek csodatevő ereje lecsillapítja a háborgó indulatokat s egy nagy testvéri lánc atyafiságos kötelékében egyesíti a nagy világ idegen tájain elszórt magyarokat, mint azonegy élő és uralkodó Nemzet tagjait.

Úgy tetszik nekem, mintha még most is ott volnék a szabad Amerika földjén s ünnepi díszmenetben mindenütt ott lebegne előttünk az örök magyar eszményiség symboluma: *Kossuth Lajos*... Amíg ő, a nagy száműzött, halad az élen, szívében ezerév romolhatatlan tenger-kincseivel, szemében a diadalmas Jövő megváltó ígéretével, addig nincs okunk csüggedezni... A szomorú jelen kálváriaútján keserű könnyeket hullatva menjünk bár előre, némán vezekelve, mint egy óriási zarándokcsapat: sorsunk nem lehet más, mint hogy küzdve-küzdjünk és bízva-bizzunk, mert két nagy csatahajó hadakozik a mi igazaink mellett. Ott láttam őket a nagy angol hadikikötő kapujában — az egyiknek a neve: „*Idő*“, a másiké pedig: „*Lelkiismeret*...“

Ezt a két hajót is — összes fegyverzetével — ajándékon adta nékem a mindenható Isten. Áldassék érte az Ő szent neve!... Mindörökké. Amen.

Úr asztala.

„Akik az én oltáromhoz járulnak, kedvesek lesznek, és az én dicsőségem házáat megépítem.“

Ésaiás LX. 7.

Mintha most is látnám az örvendező gyermekek nyüzsgő csapatját, amint Aldoóra virágot szednek minden ágról s oda viszik az öreg templomba a legszebb ékességet: ifjú szívüknek ártatlanságát is. Ünnepi díszben pompázik az Isten háza, melynek homlokzatán ott ragyog az írás: *In honorem solius Dei*... Bent a templom piacán gazdagon megterítve áll az Úrasztala. Rajta bársony terítők, amelyekbe arany kalász és mosolygó szőlőgerezd van hímezve. A terítők alatt százados ónkannák, ezüst tányérok, gyöngyökkel kirakott drága kelyhek. Földi kincsek: égi áldások mind egy garmadában összegyűjtve a mi örömünkre és boldogságunkra.

Egy nagy család itt az egész gyülekezet, amint az orgona bűgő hangjai mellett a hívek ajakán s a konfirmáló ifjak szívében fölcsendül az ismerős dallam:

„Hiszek — vallok én egy Istent,
Ki magától való és szent;
Kinek neve Atyaisten:
Hasonló több hozzá nincsen.“

Az apostoli Hitvallásnak első nagy tétele, amelynek sarkpontján épült föl és áll századok óta az Unitárius Egyház. A gyermekcsapat éneke, mint valami angyali chorus, vegyül a közös szent áhitat buzgó áradatába, amely betölti és csapkodja az ősi hajlék tulipános mennyezetét.

Majd imára hív a jóságos, ősz lelkipásztor, akinek könnyörgése előtt megnyílik a csillagos ég kapuja s mi látjuk, tágranyílt szemekkel látjuk a nagy titkot, amely eleitől fogva ott szendergett a lelkünk legmélyén... Isten, az árvák Atyja, int felénk. Integet — hívogat az Ő országának szogálatába, arra a munkamezőre, ahol az elhintett mag sokszorososan meghozza a maga gyümölcsét. Látjuk, hogy Isten a maga földi adományait lelki áldásokkal tetézi...

Oh, mily boldog az, aki az Ő oltárához járulhat s kedves Oelőtte, aki a szeretet mindenható karjaival átölelve tartja a nagy mindenséget!

Ez a boldogság volt a mi osztályrészünk is abban az ünnepélyes pillanatban, amidőn zsenge korunkban először járultunk az Úrasztalához. Kenyeret és bort vettünk annak az örök Gyermekek emlékére, akit tanítómesterünk gyánant tisztelünk és szeretünk s aki a kereszthalál fenséges órájában átélte az egész emberiség múlt és jövő küzdelmeinek minden örömét, minden bánatát. Isten dicsőségének házáat az ő kiomló piros vére tette és teszi mai napiglan állandóvá miközöttünk. Ez az áldozat kelyhe: ez a bűnbocsánat forrása...

Konfirmáló Ifjak! Drága Gyermekeink! Becsüljétek meg hát az Úrasztalának szent edényeit, amelyek földi jelek között égi üdvöt ígérnek a Ti számotokra. Így lesztek kedvesek az Úr előtt, aki az Ő dicsőségének házáat Bennetek építi föl időtlen időkre.

Szent Korona.

„Tartsd meg azt, amid van,
hogy senki el ne vegye a te koronádat.“

Jel. III. 11.

Minapában a magyar törvényhozás új koronaört választott az elhunyt koronaör helyébe. Ünnepestes keretek között ment végbe ez a választás az Országház kupolacsarnokában. Az eskütételre a Kormányzó Úr is megjelent. Mint szintén ő iktatta be hivatalába az új koronaört fent a Várban, a királyi palota szertartásos termében.

Felújultak a régi idők. A külső pompa mellett az ősi hazafias hitvallás és lelkesedés, amely jog szerint a magyar Szent Korona fényében fürösztli meg a Kárpátokat és az Adriát. A terem közepén, izléses asztalon, mintegy 300 éves nehéz vasládában, ott van a Nemzet drága kincse, az ezeréves történelmi nagyság élő symboluma... Alabárdo-

sok díszes csapata hozta ki erre a kiváló alkalomra a palota páncélszobájából, ahol jó- és balsors között nagy gonddal őrizik. Az Ó-testamentom népe vehette körül ilyen őszinte, mély, vallásos hódolattal és kegyelettel a maga frigyládáját, amelyben a Törvény tábláit őrizték. Amikor hontalanul bujdosott a pusztában, ez volt az egyedüli szent hely, ahonnan vigasz és reménysugár fakadt számára a kiállott nehéz próbák után. Csudálatos erőforrás: az új honfoglalás káprázatos színe és valósága, aminek a hatása alatt Jerichó falai önkénytelenül leomlanak.

Ahol a frigyláda: ott az Isten! Ahol a Szent Korona: ott a Nemzet! És ott van az ősrégi pogány felfogás szerint: a Magyarok istene!

Ez a mysticum kell és jól esik még a modern embernek is, aki ebben a Hazában a magyar *Szent Korona tagjának* (*membrum sacrae coronae*) érzi magát. Ilyen föl-emelő tudattal és rajongó érzéssel vették körül a drága ereklyét a miniszterek és zászlósurak díszes csoportja mellett a törvényhozás mindkét házában tagjai. Aki közülünk ott volt, soha el nem felejtí ezt a történelmi jelenetet.

Ott a magyar Nemzet frigyládája, rajta sértetlenül maradt régi pecsétek. Ezek mellé teszi a maga pecsétjét az új koronaőr, annak jeléül, hogy magas méltóságát, hivatali esküjét törhetetlen hűséggel fogja megtartani. Átérzi az apostol mondását: „Tartsd meg azt, amid van, hogy senki el ne vegye a te koronádat!”

S vele együtt az osztatlan magyar Nemzet, a Szent Koronának tagjai, ugyanezt a fogadalmat teszik le szívükben, ugyanazt a pecsétet ütik reá a nemzeti frigyládra, imádságos lélekkel várva Nagy Lajos és Mátyás méltó utódjának megjelenését a Rákos mezején . . .

„Tartsd meg azt, amid van!” — Mindenekelőtt tartsd meg a hitet a Nemzet jobb jövőjében, amelynek biztos záloga éppen a Szent Korona maga, amely annyi viszonytagság, bujdosás és kísértés között is mindig megőrizte a maga titokzatos erejét, tiszteletet parancsoló nimbuszát . . . Más koronák porba hullhattak, vagy lomtárba kerülhettek, ha megszűnt azok viselőivel szemben a nemzet loyaltása, a népek kegyelele. De Szent István koronájának — ha egy-

szer mai kényszerű álmából fölébred — ismét a régi fényben és dicsőségben kell ragyognia századokról századokra. Ezt kívánja: az isteni igazságszolgáltatás, ezt kívánja: a nemzeti becsület.

A próféta.

„Jó az Úr azoknak, akik várják
ötét, a léleknek, amely keresi őt.”
Jer. Sir. III. 25.

Jasnaya Polyanában, a Tolsztoj szülőföldjén, a napokban ünnepet ül az orosz világ. A nagy író és emberbarát születésének századik évfordulóján szobrot állítanak neki, hogy tisztos alakját hódolattal vegyék körül az egymásután következő nemzedékek. Emlékére iskolát alapítanak, amelyben az eszményiség kultuszát fogják tanítani, az ő szellemében járva az Élet utain. Mester és tanítvány ott bizonyára meg fogják egymást érteni, hiszen a szellem világában is „jobb adni, mint elfogadni”.

Kegyeletes érzések között csatlakozunk mi is az ünneplő sereghez; mert akit ott ma ünnepelnek, közel, igen közel állott a mi szívünkhöz. Istenkereső lelke a XIX. század szellemi harcaiban kiküzdötte a maga számára azt a modern evangeliumot, amely az unitárius hitvallással majdnem szó-ról-szóra megegyezik. Mi több: ezt a modern evangeliumot a saját egyéni életében, a családi körben és a társadalmi közösségben gyakorlati úton is megvalósítani törekedett.

És ebben a hősi küzdelemben Tolsztojnak mennyi kitartásra, próféta elszántságra volt szüksége! Hiszen eleinte azok sem értették meg, akik legközelebb állottak hozzája. Rejtély volt előttük, hogy a született arisztokrata miért száll le külső formában és megjelenésben az egyszerű muzsikhhoz, aki az ő farmján dolgozott s akit ő, éppen ő óhajtott megtanítani a betüvetés mesterségére s vele együtt részt vevén a verejtékes munkában, a munka nemeslevele által fölemelte a munkatársat magához — embersorba, hogy ezáltal is eleget tegyen a krisztusi parancsnak: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!”

És ezenközben a másik nagy parancsolatról sem feled-

kezett meg: „Szeresd az Istent teljes szivedből!” Ezt mutatja és bizonyítja az a buzgóság és áhítatos kötelességteljesítés, amellyel Isten országát a földön kiépíteni igyekezett. Kiépíteni önmagában, abban az imádságos lelkületben, amely kész a maga vélt igazságairól lemondani, hogy Isten igazsága diadalmaskodjék. Kiépíteni környezetében, — amely mintegy magja az általa kontemplált eszményi világnak, ahol és amelyben testvérként szeretik és megbecsülik egymást az emberek.

Csalódásai — ha voltak — egy percre se tántorították el az egyenes útról, amelyen elindult bensőséges, mély meggyőződéstől és isteni hivatottságtól vezéreltetve. Ő is részt akart venni az emberiség boldogításának nagy munkájában. Könyveiből is ez a megváltó szellem sugárzik felénk: a holt betűkben — elevenítő lélek . . .

Bárcsak megértenők és magunkévá tennők! Bárcsak megértené és magáévá tenné az az ismeretlen birodalom, amely ma óriási kérdőjel gyanánt, mogorván terpeszkedik Európa keletén s amelynek neve Szovjetország . . .

Tolsztoj szellemi hagyatéka — nem az erőszak. Tolsztoj szellemi hagyatéka — a munka és a szeretet evangéliuma. Ezért áldjuk mi is és imáinkba foglaljuk az ő halhatatlan emlékét.

A költő.

„Mondjatok néki új éneket, énekeljétek nagy örömmel.”
Zsolt. XXXIII. 3.

Még életében emléktáblával jelölték meg egy magyar költőnek a szülőházát az Úrnak 1928-ik esztendejében. Azt a helyet, ahol ébredni kezdett a gyermeki lélek s ifjú álmok és ábrándok ködén át szötte-szövögette a jövő titokzatos képét. Valahol a Tisza partján áll az egyszerű hajlék, amelyre büszke önérettel tekint a falu népe. Magyar falu: magyar Igéretföldre, ahová mindig visszaszállnak a honfoglalók, ha új hazát akarnak szerezni . . . Megcsendül a harang imára hívó szózata: olyan otthonos, mintha csak a mienk volna! Feltáruznak a templom kapui s ünnepi

díszben özönlik be a sokaság, hogy megköszönje az Istennek a választott nép soha el nem muló, édes kiváltságát. Felzúg a zoltár mennyei dallama: olyan ismerős, mintha csak a boldog gyermekkor áldott visszhangja lenne! . . . Otthon vagyok én is ebben az egyszerű falusi környezetben s ünnepi szent örömezés tölti be egész valómat, amikor velük együtt zengem: „mondjatok néki új éneket, énekeljétek nagy örömmel.”

Angyalszárnyon innen repültek szét s ide szállnak vissza megpihenni, a szülői ház békés eresze alá a csendes dalok és halk melódiák, amelyek egy Isten szíve szerint való költő és lelkipásztor gyermekies, tiszta lelkéből fakadtak. Egyik a családi éden zavartalan boldogságáról zeng, a másik a fiak és leányok zsenge gyarapodását kíséri ezer áldásával. Az egyik az imádott haza sorsán kesereg, a másik a régi dicsőség fényében fürdeti meg a magyar jövőt. Mintha mindegyik egy magyar *nóta* volna! . . . Nincs abban a holt betűknek rejtett bölcsesége, amit csak nagy ügyelbajjal lehet kihámozni. Az egész egy vidám életfilozófia, amely a maga bibliai kenetével, tözsgyökeres magyarságával olybá tűnik föl ebben a zürzavaros, megbomlott világban, mintha csak egy hazajáró lélek volna.

Csendes dalok — hallgató nóták! A nagy magyar éjszakában csak annál nagyobb szükség van reátok . . . Csak zengjétek! Csak zengjétek! . . . „Mondjatok néki új éneket, énekeljétek nagy örömmel!” Minden dalból, amely imába olvad át, dicsőség fakad az Isten nagy nevére. Minden dalból, amely elandalítja titkos bánatunkat, igaz boldogság ígérete csendül — a századok mesgyéjén — bujdosó népünkre.

Szabolcska Mihály ez a magyar költő, aki nem vágyik a mások babérjára. A hangos ünnepeltetést se szereti. Csak azt óhajtja, hogy úgy szeressük és becsüljük őt, mint ahogy ő szereti a magyar hazát s a föld népét, amellyel szívbenelekben egy példás, munkás életen át egybeforrott . . .

Szeressük a költőt! . . . Vele együtt zengjük a mult dicsőségét . . . Vele együtt sírjuk és zokogjuk a jelen keservét . . . S higyjünk vele együtt a feltámadásnak örök ígében: „Nem vezett el Hungária . . .” Amen.

A Halál.

„A reménységek a porba vitetnek le, és együtt velök a porba lemegyek.“

Jób XVII. 15.

Két világ mesgyéjén áll a föld fiának legnagyobb jóltevője: a Halál. Úgy áll ottan zordon fenségében, mintha minden, ami csak van ezen a földön, körülötte forogna, érette volna megteremtve és benne nyerne kiegészülést. Azért születünk, hogy meghaljunk. Arcunkon az egészség rózsái azért nyílnak, hogy elhervadjanak. Lelkünkön a mosoly napsugarát milyen hamar beárnyékolja az átvonuló bánat föllege. S azért tanulunk, hogy nagyobb részét elfeledjük s csak az maradjon meg belőle, ami a lélek javát szolgálja, mint maradandó, örök érték, amit átvihetünk az egyik világból a másikba.

Igy van ez minden téren. Járd az élet útját csüggeteg szívvel, vagy ragadjon magával az öröm árja, egy lépéssel közelebb jutsz a sírhoz... *„A reménységek a koporsóba vitetnek le és együtt velök a porba lemegyek.“* Csak az a kérdés, hogy miként fogadod a te jóltevődöt: nyílt sisakkal, fölemelt fővel, mint ahogy jóhírű szabad férfiúhoz illik, vagy mint egy csúszó-mászó rabszolga, aki a napi zsoldért még szívesen itt marad, amikor pedig már mennie kellene.

Mert a halál int s egy szempillantásban engedelmeskedik neki a hervadó levél s a királyi korona. A hervadó levél, amely csak egy boldog nyarat töltött szent ölelkezésben a lombsátor többi tagjaival... és a királyi korona, amelynek ragyogása visszasugárzik az ismeretlen századok ködéből... Reá fuvall az Úrnak szele s még helye sem ismeri többé. De a lehellet égi varázsa megóvjá a végpusztulástól s más alakban ismét újra éled: szebb tavasznak üdvigéretében van a lélek örök záloga... Világháborúk és forradalmak lángja csapkodja körül a koronát, amely a király fején is a Nemzet dísze, elidegeníthetetlen, szent tulajdona. Benne öröklődik mindaz, ami jog — törvény — igazság jegyében az idők folyamán a trónt és az ország

népét egybefűzte s áldott kötelékében akkor is megtartja, amikor egyik-másik — a nagy árvaságban — „egyedül hallgatja tenger mormolását...“

Halál Öfelsége sok mindent eltöröl, sok mindent elváltoztat és sok mindent megújít. És ebben áll tulajdonképpen az Ő uralkodói művészete. Az ó-embert — ha megtér — újjal cseréli föl. Az utolsókat az első helyre állítja. A szegénynek gazdag kincseket ígér. Lázárt az Ábrahám kebelébe szállítja. A dúsgazdától pedig megvonja a vízcsöppet, amellyel epesztő szomját oltogathatná... S itt a földön, ha heje-huja járta, lesz sírás-rívás odaát.

Zordon fenségében — két világ mesgyéjén — csak állj továbbra is, te sorsdöntő Halál, csontkezedet ott tartva a szerencse forgandó kerekén: hívatsz, hívogathatsz — én nem félek téled; mert bízom az Élet Urában és Fejedelmében, akinek a fején ott tündököl a királyi korona s akiről írva vagyon: „Ha a mennybe megyek, ott vagy; ha a koporsóba vetem az én ágyamat, ott is jelen vagy...“

Igy hát mit árthat nékem a halál?
A csillagokban lelkem rád talál.

Az Élet.

„Öbenne vala az élet, és az élet vala az embereknek ama Világosságok.“

Ján. ev. I. 4.

A betlehemi istálló történelmi jelenete mindnyájunk előtt ismeretes. Áldjuk érette az isteni Gondviselést, hogy megtékintette népének alázott sorsát és az ott megszületett kis Gyermekekben bennünket magához emelt. A legnagyobb művészek nemes versenyre keltek egymással, hogy minden idők számára megörökítsék ezt az új teremtést.

Az esemény középpontjában az édes Anya fönséges alakja mellett ott van az öntudatlan csecsemő, a drága magzat, akire onnan felülről mennyei világosság sugárözöne hull alá, hogy fölébressze Benne az igazi életet, hogy Ő

lehesen „*az embereknek ama Világosságok...*“ És ott van velök, szeretettel hajolva az új Élet fölé az édes Atya is, aki vállalja a nevelés szent gondját, hogy az ő földi fiából legyen Isten akarata szerint: „— igazság — út — élet . . .“

És ott vannak a jámbor állatok, a mezők barmai is, akik ösztönös bámulattal nézik a végbemenő szent tilkot, Annak orcáját, aki „*irgalmasságot kíván és nem áldozatot.*“ Királyok ajándéka, pásztorok hódolata, angyalok éneke — mind csak külső dísz és pompa ahhoz képest, ami itt a lelkek legmélyén végbemegy. Mi is ott vagyunk és úgy érezzük, hogy „*a templomnál nagyobb vagyunk itt...*“

A betlehemi istálló történelmi jelenete mindnyájunk előtt ismeretes. Áldjuk érette az isteni Gondviselést. De ki tudná megmondani, hogy mi történt ezalatt odahaza, a názárethi ácsmester műhelyében? — Mi történt ott a szerszámok között, amelyek jó ideje szanaszét heverték, mintha valami sátoros ünnep lett volna?!

Egy ócska legendás könyv fakó lapjain olvastam erről a következő mesét. . . Hát bíz' az úgy történt, hogy amíg a kunyhó Úrnője drága terhével zarándokútra ment férjével, az ácsmesterrel együtt, addig a szerszámok megunták a dologtalanságot s összebeszéltek, hogy ők valami nagy dologba fognak, a gazda részére valami meglepetést készítenek. Úgy is lett. Addig tanácskoztak, addig tervezgettek, amíg „*egy akarattal*“ elhatározták, hogy egy bölesőt készítenek a kicsi gazda számára. Nosza, meg is indult és lázas ütemben folyt a munka. Minden egyes szerszám túl akart tenni a másikon, mert hiszen amit ők most fabrikálnak, annak „*remekbe*“ kell készülnie. Annak „*tökéletesnek*“ kell lennie. . . Duruzsolt a fűrész, pengett a bárd, sikoltott a gyalú, nyögött a fűrő, döngött a kalapács, izgultak a szögek, még a forgács is táncolt örömeiben, hogy a műhely nem marad el az istálló mögött. Itt is *világmegváltó munka folyik*. . . Csak a léniák gubbasztottak a sarokban, mintha reájok semmi szükség nem lett volna! Pedig éppen „*az utolsókból lettek az elsők* . . .“ Amikor a kicsi gazdát haza hozták és a vadonatúj bölesőbe beléfectették, a léniák után nyúlt, azokat kérte el, azokkal kezdte játszani. . . „*Ke-*

resztet“ csinált belőlök. . . s ebben a pillanatban a názárethi kunyhó csillámpala ablakán áttüzesedett a világ két mesterműve: a Böleső glóriája (Nativitas) és a Golgotha keresztje (Crucifixion) . . .

E szerint a Krisztus mégis csak Názárethben született. Nekem legalább — ott!

Egykor és most.

A „*Néptanítók Lapja*“ az újesztendővel 70-ik évfolyamába lépett. Ezt az alkalmat felhasználjuk arra, hogy a magyar tanítóság népszerű heti lapját a magunk részéről is elismerő szeretettel köszöntsük s kívánjunk Isten után a derék gárdának, mely körüle csoportosul, érdemes multjához a jelen küzdelmei által előkészített áldásos jövődőt.

Az első évtized alatt, a múlt század hetvenes éveinek derekán kezdtem én is iskolába járni Ujtordában, ahol a Bethlen Gábor hajduinak bástyákkal körülvett ősi temploma mellett madárfészek gyanánt húzódott meg egy-két felekezeti tanterem, a jó öreg Csákány bácsi tanítói lakásával együtt. A tágas udvar szintúgy hívogatta a zsibongó gyermekereget, hogy az órák közötti szünetet egészséges játékkal töltsse ki a maga kedve szerint, a nagyobb fiúk vezetése mellett.

Mert ők mindenben elől jártak. A betüvetés mesteriségére is ők tanítottak. Nekem *Lengyel* János írta elő szép, szabályosan dült vonalakkal az első gyakorlatokat és én utána másztam tintás ujjaimmal, ahogy lehetett, de azzal a kínos tudattal, hogy lehetetlenre vállalkoztam.

Az olvasás művészete is körülbelül ebben a keretben mozgott az *ábéab* szanszkrit melódiáját utánózva. A versmondás meg éppen szajkómódra történt, kivált ha a kor szellemében a földrajzi tájak és történelmi események ékes rímekbe szedve gördültek át és peregtek le a kis nebuló ajakán.

A számtannál meg a logarlécet az úgynevezett *plága*

képviselte, kiválóan alkalmas lévén a négy alaplételet rejtelseinek elsajátítására.

Templomba is jártunk. Buzgón énekeltünk. S nekem is, a kis unitárius tanító csemetének, az volt a kedvenc énekem, amit ma egész Erdélyország velünk együtt keserűen zokog: „Szűkölködünk nagy mértékben...”

A sportot egy-egy májusi kirándulás helyettesítette a közeli berek buksi füzei és vadvirágos patak partja mentén. Ez volt az igazi szabadság, amely később a suhanc korszakban a Túri Kő és a Tordahasadék legendás csodáivá magasztosult...

Egykor és most! — Hetven év távlatán visszatekintve, sok minden megváltozott. A mai gyermeknek már nem penitencia az írás-olvasás. A betűk élnek, lélekzetet vesznek, mozognak, táncolnak s a mozgásművészet könnyedségével rajzanak fel a tanító és tanuló lelki szemei előtt. „Kezet fogván két jó barát, megalkotják az öreg H-át”... ma már nemcsak symbolum, mint valaha, hanem élő valóság, mely a *Gyermekből* váltja ki és fejleszti tovább — mintegy észrevétlen — azokat a motívumokat, amelyek a zsenge lélekben eleddig szunnyadoztak. A mai gyermek szeme nemcsak néz, hanem lát is; meglátja és nyomon követi mindennek az okát s még a titkok-titka sem ismeretlen fogalom előtte. mert addig kérdez, addig faggat, amíg mindennek a nyitját megleli.

Egykor és most! — Báró Eötvös József, — a népoktatás nagy minisztere, — aki 70 évvel ezelőtt szárnyára bocsátotta a maga szellemi szülöttjét, halhatatlan lelkében s haló poraiban is boldog lehet, hogy Nemzetének örökségül hagyhatta ezt a talizmánt, mely a népek zajló tengerében egyre biztosabban erősíti és őrzi a magyar Gyermek elidegeníthetetlen jogát, az ősi nyelv szentségét s a hazafias érzésnek vallásos ihlettől izzó, megváltó szerelmét.

Ezekben él, s éljen közöttünk e Hon határai között a nagy alapító dicső szelleme minden időben.

„Van feltámadás...”

Hitünk tanítja. Szívünk óhajtja. Lelkünk megerősíti. Akaratunk — Isten segedelmével megvalósítja.

A feltámadás és az örökélet iránt táplált meggyőződés egyik sarktétele az Apostoli Hitvallásnak is, amely egyetemes keresztény jellegénél fogva olyan pozitív és olyan vitán felül álló lelki törvény, mint magának a teremtő és örökkévaló Istennek léte.

Ebből az örökkévaló Eletből kiindulva, mindent könnyen megérthetünk és megmagyarázhatunk. Olyan forrás ez, amelyből meríti fenntartó erejét és táplálékát minden élő lény. Ha világosságra van szükséged, fordulj az Ő napja felé. Ha igazságot szomjazol, fordulj a krisztusi Evangélium kinyilatkoztatásaihoz. Ha békesség után sóvárogysz, tárd ki a lelkedet és merülj el az Ő végtelenségében. Ebben áll az igazi bölcsesség. Ebben áll az Istenben gyökerező, békés, munkás, kiegyensúlyozott és gyümölcsöző élet szent titka: „Istennel — Istenért” és az Ő törvényének uralmáért a szívekben és a lelkekben.

Ez az áldott lelki tapasztalat és diadalmas életfelfogás sugározza be a keresztény időszámítás rendjén mindazoknak a törekvéseit, akik az „*Anno Domini*” nem egyszerű dátumnak tekintik, hanem egy folyton megújuló, élő kijelentésnek, amely a hétköznapi szürke robotját is ünnepi alkalmakká varázsolja a mi számunkra. Így lesz az egyén, aki eddig csak ösztönszerűen ragaszkodott az ő tovatűnő árnyékéletehez, tagja egy állandó lelki közösségnek, amelyben feltalálja önmagát s kész a barátság és szeretet aranyzálaival bekapcsolódni intézményesen is azokba a társadalmi, egyházi és nemzeti alakulatokba, amelyek átöröklik az isteni örök szép, jó és igaz eszményeit nemzedékről-nemzedékre.

Magyar ifjú! — A mai válságos időkben is azt kívánja tőled a népközösség, hogy nem elhamarkodva, de nem is késlekedve, alapíts magadnak Családot. Ez lesz a te kis világod, amelyben derűs, vagy borús napokban egyaránt boldognak fogod érezni magadat, szétosztva és gyűjtögetve lelki kincseidet, amelyek akkor lesznek igazán a tied, ha

őnekik adod át, akik téged szívből szeretnek. Ez lesz a te mindennapi kenyered, amelyért nem hiába küzdöttél és nem hiába imádkoztál.

Magyar ifjú! — Akár kereszt, akár csillag oltalma alatt harcolsz, légy hű önmagadhoz és ne gondold, hogy kedvébe jársz az Anyaszentegyház egyetlen Főpapjának, az Úr Jézus Krisztusnak, hogyha ugyanabba a hibába esel, mint a farizeus az evangéliumi példázatban. A te hited — hűség, odaadás, áldozat, bűnvallás, szeretet és megbocsátás. Ezekben gyakorold magadat, mint igaz hívőhöz illik, aki előtt nem botránkyó a Krisztus keresztje. Az ő nyomdokain haladva érezni fogod, milyen jó az Atyafiaknak békességben való együttlakozásuk s ezt át fogod vinni és származtatni a mai forrongó világhelyzetben mindazokra, akik tőled várják a jelt az egyetemes keresztény szellem megújulására. Így lesz az Anyaszentegyház az Isten gyermekeinek nagy Családja, amelyben ma és minden napon feltámad a Krisztus.

Magyar ifjú! — Akár szegény, akár gazdag vagy: az egyszerű nép gyermeke, vagy ősi nemesi családok sarja, egy a te kötelességed a magyar Hazával szemben: *szerezd* önzetlenül, *szerezd* életed és véred felajánlásával a közös oltáron, amelynek lángja soha ki nem aludhat. Előtted állanak a multban dicső példányképek: honfoglaló ősök fegyvertényei, hatalmas törvénykönyv életadó lelke, nagy királyok, bölcs államférfiak, áldozatos szívek, költők és tudósok, fölkent papjai az örök művészetnek... Kicsinyben, avagy nagyban neked is ilyennek kell lenned, hogy általad, a te munkád és buzgó igyekezeted által is „*éljen, gyarapodjék és virágozzék*“ az ezeréves magyar nemzet! — Benned van a feltámadás: csak ki kell érdemelned...

Forr a világ...

Nyár folyamán ismét egy baljóslatú üstökös jelent meg az ég boltozatán, valahol a göncölszekér rúdja közelében. Akik tudós felkészültséggel kutatták és táveszöven át figyelemmel kísérték kimért pályáját, amelyen halálos

pontossággal — ime! megjelent, azok csak rendet és törvényszerűséget látnak benne és ezekben a külső jelekben is csak csodálni és imádni tudják az isteni Gondviselést. Az Ő nagysága és szeretete nyilatkozik meg a természet ezer változatában és harmónikus együttműködésében... Csak semmi kapkodás, semmi szeszély, semmi széthúzás; mert ez már a mi földi világunk jellemző vonása. Amit az Isten jókedvében leremtett, mi azt szilaj kedvteléssel és ellenséges indulattal szétrombolni, megsemmisíteni igyekezünk. Hiába mosolyog reánk az őszi verőfény, mi azt fanyar ábrázattal homályba borítani, eltorzítani készülünk. Azt, ami állandó és uralkodó jelenség mibennünk és körülötünk, mint a felsőbbrendű elhivatásnak szentsége, erőszakkal levonjuk a föld gözkörébe, a látszat folyton változó és megtévesztő birodalmába, reáborítva — olcsó kifogás gyanánt — a mulandóság koldusrongyait.

Mi lenne itt, künn és benn, fönt és alant, ha mind valamennyien olyan pontosak volnánk, mint az a baljóslatú üstökös az ég boltozatán! Ha olyan engedelmesek lennénk az isteni szózatnak, amely szépre, jóra, szintiszta igazra és nemesre szólít mindannyiunkat az ébredő lelkiismeretben!

Akkor nem kellene babonás félelemmel tovább plántálnunk a néphit gyermekes fantáziáját az üstökös felől, amely — úgy vélik — már előre jelzi a kitörni készülő háborús bonyodalmakat. Harc és háború van itt bőven anélkül is, mert a faji és gazdasági érdekhálózat hatalmába kerítette az egész világot: *Bellum omnium contra omnes*. — Forr a világ és elszakadva Teremtőjétől, önönmagának és egyik a másnak megrontására tör. A tisztas munka és becsületes hit mintha elvesztette volna a velejáró örök értéknek nemes valutáját. Kinek higyjünk, ha magunkban se hihetünk? Ki uralkodjék felettünk, ha már a jóságos Isten levette a kezét mirőlünk?

Ki itt az Úr? — Krisztus vagy Bébiál?

„Erdély.”

Kelet felől hűs szellő szárnyán jön a híradás, hogy az erdélyi Unitárius Vallásközönség legfőbb törvényhozó testülete, az Egyházi Főtanács — ezúttal a Zsinat jogát is magáévá téve — öreg kora miatt visszavonuló püspöke, dr. Boros György helyett új püspököt választott dr. Varga Béla theol. tanár és egyházi főjegyző személyében.

Történt pedig ez a nevezetes esemény az Úrnak 1938-ik esztendejében, Vizöntő hava 16. napján.

A magyarországi Unitárius Egyház minden tagja tisztelettel vesz tudomást arról, hogy odabent ez a változás többkevesebb emócióval megtörtént. Szívébe zárja a multat és kedvező jelek mellett várja a jövő ígétét. Azzal is tisztában van, hogy a jelen keserves küzdelmei között fiatalos tetterőre és áldozatos kitartásra van szükség az egyház erkölcsi javainak, a századok tűzpróbáiban megmaradt örök értékeinek megmentése érdekében.

Boros György dr., a nyugalomba vonuló öreg püspök, egyházunk életében hatvanéves munkásságra tekint vissza. Tanítványainak a theológián ő tanította — az egyháztörténelmet és filozófiát kivéve — az összes tantárgyakat, még a héber nyelvet is. Mindig jó példával járt elől és a gyülekezetek jövőjébe mintegy beleszuggérálta a kötelességérzetet, a szociális bajok iránt tanusított nemes érdeklődést. Neki köszönheti alapítását és későbbi felvirágozását az a Dávid Ferenc Egylet, amelynek fiókjaiban sikerült megszervezni az egész Székelységet az egyháztársadalmi munka belmissziói céljaira. Az ihletést mi is onnan vettük, amikor budapesti központunkban az egylet patyolatfehér lobogója alatt önállóan szervezkedtünk, mindig fenntartva és ápolva a lelki kapcsolatot erdélyi testvéreinkkel.

A nyugalomba vonuló püspöknek egyik nagy érdeme, hogy a hazai magyar társadalom egybeforrasztása mellett kitünően értett a rokon angol és amerikai szent viszony ápolásához. Ott volt akkor is, amikor hódító útjára kiindult a Szabadelvű Nemzetközi Vallásos Kongresszusnak 1900-ban New-Yorkban létesített szervezete, amelynek XII. szellemi csataterén, Oxfordban, a mult nyáron megjelent —

mint hivatalos delegátus, akkor még egyházi főjegyző — az új püspök is.

Az új püspök, dr. Varga Béla, még csak 50 éves. Munkabírásnak teljes erejében, sokat vár tőle egyháza és nemzete. Irodalmi dolgozataival máris szép nevet vívott ki magának a tudományos világban. S hogy most nem valamelyik vidéki egyetemünk katedráján adja elő a bölcsészetet, avagy a neveléstudomány valamelyik ágát, csak azon mult, hogy jobban szerette „Erdélyt”, mint a maga világi előmenetelét. Ezzel aztán mindent el is mondtam róla, ami az ő tartózkodó, szerény egyéniségét, elmélyedő lelki alkatát jellemezhetné.

Közvetlen utóda dr. Boros Györgynek. Átmenetileg pedig a hosszú és sikerekben gazdag Ferencz József kor-szaknak a letéteményese. Én azonban úgy sejtem, hogy a „Vadrózsák”-tól eltekintve, az új püspök a mi forrón szeretett vallásközönségünk legfőbb egyházi méltóságában — Kriza János utódja lesz...

Tisztelet a távozonak! Üdv az érkezőnek!

„Hozzád megyek, Uram.”

Hozzád megyek... Ezt mondja az iskolásfiú és leányka, amikor most először kopogtat az iskola kapuján szeptember első napjaiban. Ajakán még ott ég az édes Anya csókja, mellyel a szülői házból útra bocsájtották. Lelkében még ott rezegnek a gyermek-álmok s gondtalan játék szép emlékei; de a hátizsákban már büszkén hordja az arany ABC-t, amelynek harminckét betűjében benne van a világ tudósainak összes bölcsesége, a szentek üdvösséges imádsága, a hősök önfeláldozása és az isteni kijelentés csalhatatlan ígérete.

Igen! Mától kezdve már itt a komoly munka, a nagy feladat, amelynek során nap-nap után előkészül az Élet iskolájára. És óh, mily boldog az a gyermek, aki az iskola és az otthon egyetértő vezetése és gondoskodása mellett szeretheti meg azokat az alapismereteket, amelyekre egykor

szüksége leend, hogy helytállhasson a legmagasabb követelményekkel szemben is. Testben-lélekben ép, munkabíró nemzedék így veheti magára és vállalhatja az elődök szent örökségét, amelyet csorbítatlanul fog megőrizni és tovább gyarapítani az utókor számára.

Szétszakíthatatlan láncolatban forr a világ és forrnak vele együtt a népek és a nemzetek. Ki mondhatná meg — még az Úrnak titkos tanácsába is béavatva —, hogy mit tartogat számunkra a — jövő?

A jövő Isten kezében van. De amíg a gyermeki lélek romlatlan és keresetlen hite — az összes fokozatokon — ezzel az imádsággal lépi át az iskola küszöbét: „Hozzád megyek, Uram!“, — addig jogunk van bízni és reménykedni a magyar jövőben. Az iskola, így, az áhitat szentségében — templommá magasztosul, mintha angyali karok zengenek onnan felülről a századok hymnuszát... És valóban angyali karok harsonája adja tudtára a világnak, hogy itt egy sokképpen megpróbált, kereszthordozó nemzetséglakik, amely megbecsüli nagyjait, akik a történelem ítélőszéke előtt tettek tanúságot az ezeréves magyar nemzet gondviselészerű küldetéséről.

Álljunk hát oda az iskola kapujába. Énekeljük mi is hittel, bizalommal, szárnyaló szeretettel, a gyermeksereg gyönyörű harmoniájával: „Hozzád megyek, Uram!“ — s közben tegye ki-ki a kezét egy-egy mélabús, vagy virgonciskolás fejére áldólag és megnyugtatólag, a Mester szavaival: „Ilyeneké a mennyeknek országa!“

Ilyeneké — a magyar Jövő!

„Netherland.”

Magyarul: Hollandia. Az a boldog ország, melynek népe a napi munkában és az isteni szolgálatban jó példával jár elől s dicsőséges történelmi multjában, tudósainak, művészeinek és királyainak nemes alkotásaiban a lelki nagyság és tiszta jellem kincseit gyarapítja az egész emberiség javára. Akit jó sorsa oda vezérelt, hogy személyesen is megismerje ennek a boldog országnak fiait és leányait

s gyönyörködhessék a tenger morajlásában és a hatalmas gátak által védett sík mezők eleven távlatában, legelésző nyájak, virágerdők, folyók és csatornák kiterjedt hálózatában, itt-ott tarkítva az álomszerű szélmalom sorozatával — alig tud betelni azokkal a benyomásokkal, amelyek folyton-folyvást nyomon kísérik.

Nézd meg Hollandiát és adj hálát az Istennek, hogy ennek a boldog országnak istenfelő népe békés falvak és virágzó városok, nyüzsgő-mozgó kikötők és tengerentúli gyarmatok körében zavartalanul teljesíti a reá ruházott küldetést, építi nemcsak külső falakkal és csillogó díszítésekkel a „Békepalotát“, hanem beleépíti abba vallásos lelkiületének minden fölemelő érzését, gyakorlati tudását és emberies gondolkozásmódját. Nem hivalkodik és nem tetszeleg magának. Csak imádkozik és dolgozik, hogy Isten nagy nevének dicsősége ne hiába hangozzék el a családi otthonokban, a templomok boltívei alatt és a tudomány csarnokaiban.

Boldog ország boldog népe nem nézhette közömbösen, részvétlenül azt a nagy nyomorúságot, ami a mi árva magyar nemzetünkre szakadt a világháború és a kommunizmus pusztításai következtében. Megdobbant egy anyai Szív, kitárult egy királyi Lélek, és elhangzott a gyászbaborult világ fölött a krisztusi jelige: „Engedjétek hozzám jöni a kicsinyeket!“... És a magyar gyermekek, fiúk és leányok tízezrei és százezrei szerető otthonra találtak a békés, munkás, boldog országban, ahol egy-két év alatt még iskolába is járhattak s megtanulták a nevelőszülők nyelvét. Mindnyájuk számára egy életre szóló kedves emléket, holtig tartó barátságot jelentett ez a nemzetközi jótékonyági akció, amelynek gyümölcse hálában és elkötelezésben, jóindulatban és szeretetben, Isten áldásában és kegyelemben jórészt visszaáradott a vendégszerető hajlékokra.

Postagalamb viszi ma is ide-oda a levelet, melyben egyik a másiknak születésnapjára minden esztendőben minden jót kívánunk.

Drága magyar lélek fehér galambja, szállj oda ma is és most is minden födélre, amely védelmet nyújtott a mi kicsinyeinknek, hogy onnan testben-lélekben megerősödjék

jöhessenek vissza az elhagyott Hazába, mint várva-várt fecskéi az eljövendő szép, magyar Tavasznak.

Drága magyar lélek fehér galambja, szállj oda ma, kivált a mai napon, amikor a kicsiny — de a mi szemünkben oly nagy — „Netherland“ a maga uralkodóját, Wilhelmina királynő Őfelségét, negyven éves koronázási évfordulója alkalmából határtalan lelkesedéssel, alattvalói hódolattal és szeretettel ünnepli. Szállj oda a királyi palotára, s szárnyad csattogása hirdesse a boldog ország boldog népének és magának az uralkodónak is, hogy Kelet népe akkor és azóta, örök időkre szívébe zárta Őt, s együtt ünnepel és együtt ad hálát a nagy Istennek — még mindig könyvek között — azért, hogy egyszer akkor megdobbant egy anyai Szív, kitarult egy királyi Lélek és elhangzott a gyászbaborult világ fölött a krisztusi jelige: „Engedjétek hozzám jöni a kicsinyeket!“...

Éljen „Netherland“... *Oranje boven!*

Olajág.

Baljóslatú idők. Kritikus esztendő. Isten haragja és népek háborgása... Közelmult napokban is pattanásig feszült, terhes fellegek vonultak át fejünk felett. Viharmadarak vészthozó szárnya szántotta végig ezt a földtekét. Az utolsó percig még a Mindenható maga se tudta, hogy mi fog itt történni. Igen könnyen belezuhanhattunk volna ismét egy olyan feneketlen örvénybe, amely velünk együtt nyomtalanul elnyelte és megemésztette volna pokoli gyomrában a nyugati civilizációt.

Milliók imája csendesen mormolva, hangosan esengve, vérkönnyeket sírva — igen, ez vezényelt „Megállj“-t az egymással farkasszemét néző táboroknak. És a nagynemzetek vezérei összenéztek, kezet fogtak s ők maguk is megkönyebbült lélekkel ültek le a „Kerek Asztal“-hoz, hogy a mindnyájuk és mindnyájunk javát szolgáló isteni Bölcsesség szavára hallgassanak.

Mint aki nehéz álomból ébred, úgy sóhajtott és fellélekzött az egész művelt világ, amikor az igazság és békesség,

a békesség és igazság dicsőséges napja világosságot gyújtott a szívekben és lelkekben. Az Isten úgy akarta, hogy végre valahára megértsék egymást az Ő földi gyermekei, a népek és a nemzetek. A nagyok és a kicsinyek egyaránt. Az Isten maga üzte el szemöldökének egyetlen mozdulatával a vészthozó viharadarakat s helyükbe szent szövetségének frigidájából kibocsátotta a Béke galambjait.

Nézzétek, lássátok: mint röpködnek villámgyorsan ide is, oda is, hogy megvigyék az örömhírt az aggódó és reménykedő emberiségnek. Odaszállanak minden házi tűzhelyre és örömtől repeső szívvel hullatják rája a csőrükben hozott *olajágot*... „Mit féltetek, oh kicsinyhitűek?“... A szeretetnek Istene uralkodik most és mindörökké az Ő teremtet világa felett... Odaszállanak minden templomi oltárra, és a tabernákulumba váltság ígérete gyanánt átömlesztik az ő szívük vérét.

Hát csak szálljatok! Szálljatok örök Béke galambjait! Szálljatok északra! Szálljatok keletre — délre — és nyugatra! Az egész világra! Olajágotokkal, szívetek vérevel váltsátok meg a bünbe merült népek millióit!...

A mi békénk úgyszólván — harci zaj nélkül is — háború volt eddig. Isten kegyelméből most következik a földi igazságszolgáltatás szemben a mi magyar nemzetünkkel, akinek egyéb vétke nem igen volt, mint hogy itt ezer évvel ezelőtt hazát szerzett. Mert ha éppen lett volna is, legtöbbször önmaga ellen vétkezett. De meg is bünhődött, vezekelt érette a századok során: „*Megbünhődte már e nép a multat s jövődöt*“ — mint a költő mondja s mint ahogy a trianoni omladozó határokon által zengik, zengedezik hatalmas kórusban hosszas árvaság után egymásra talált, egybeforni kész magyar szívek.

Olajágot ide! Szörnyű garmadában csupa olajágot! Hadd lássa a világ, hadd lássák az egymással békejobbot fogó szomszédok, hogy a Magyar — ha kész is volt a harcra — Szent István óta mindig a békét szerette, a békét kereste.

Békét — *becsülettel!* Békét — *igazsággal!* Békét — *szeretettel!*... Duna—Tisza mentén, könnyeinkkel ápolt, örömtől sugárzó, szentelt olajággal... Elmondám.

„Kincses Kolozsvár.”

Diákkori éveimnek egyik szép, mondhatnám legszebb emléke az a pillanat, amikor a Felek-tetőről először pillantottam meg a hajdani Erdély fővárosát: Kincses Kolozsvárt. Az a kép ma is ott vibrál a lelkemben, felújítva és megelevenítve a sokszázados történelmet, amelynek során ez a város az unitárius egyház bölcsője lett.

Reggeli szürkületben érkeztem jó Szüleimmal a város fölött emelkedő magaslatra, ahonnan kanyargó út vezet le a Szamos partján kitaruló szépséges völgybe. A nap sugarai már itt-ott felcsillantak és nesztelenül hatoltak át a ködfátyolon, amely a környékre ereszkedett. Templomok tornyai, ódon középületek, iskolák, gyárkémények már messziről jelezték, hogy itt a magyar szellemi és gazdasági életnek kiváló gócpontja van. Itt fogok tehát tovább tanulni. Abban a háromszázéves gimnáziumban, amely évről-évre rajként bocsátotta ki kebeléből a nagyreményű ifjakat, hogy itt vagy másutt az életpályára felkészüljenek.

Öreg tanáraink úgy vigyáztak erre a gárdára, mintha mindannyian a családjuk kötelékébe tartoztunk volna. Az elméleti oktatás mellett megtanítottak életbölcseiségre is. És a nevelés zsinórmértéke az volt, hogy akik a kezük alól kikerülnek, azok a szilárd férfiúi jellemvonás erejével meg is állják a helyüket az élet különböző munkamezőin.

Az első nap benyomásai még frissen élnek emlékeim között. Ma is látom a városi ifjakat, akiknek ott helyben volt az otthonuk, és a távoli falvakból odasereglett székely tanulókat, akik a lakószobákban egy-egy kicsiny köztársaság képét mutatták a maguk tízes-húszas csoportjaival a bolthajtásos ívek alatt. Arra is jól emlékszem még, hogy amikor az otthoniaktól búcsút vettem, könnyes szemmel még sokáig elkísértem hazavívő útján az egyszerű falusi szekeret. De mit volt, mit tenni: ott állott előttem a való élet a maga mindennapi gondjaival és teendőivel, a hajnali csengettyűszóval, és sűrű órarenddel s azonkívül a házi-tanítványok igényeivel.

Mindezekben ott volt az ősi tanterv; és én a boldog gyermekkor után egymagamra utalva, az iskolára támasz-

A régi unitárius kollégium és templom.

kodtam, mint ahogy az iskola a maga emlékezetes karjaival — a második emelet magasságában a szűk utca felett — a templomra támaszkodik. Bízattják és erősítik egymást. Az örökkévaló egy igaz Istenen kívül másban nem igen bízhatnak, mint saját magukban s azokban az „élő kövek”-ben, amelyek és akik mind a kettőt a letűnt századok üldöztetései között a saját testükkel védelmezték vagy romjaiból mintegy csuda-módra újjáépítették.

Nemcsak vándor-kövek vannak a nagy természetben ezen a világon... Vannak vándor-templomok és vándor-iskolák. Ilyen volt a miénk: a templom is, meg az iskola is. Mind a kettőnek megvolt a maga tragédiája. És mind a kettőnek megvolt — kéz a kézben, hittel, reménységgel, áldozattal, győzhetetlen erős akarattal — a maga újjászületése. Nem hiába volt az egyik a „Muzsáknak és az Erényeknek”, a másik pedig „In honorem Solius Dei” szentelve.

Címképünk ezt a majdnem 150 éves templomot mutatja be olvasóinknak, hogy akik még nem látták volna, ismerjék meg; akik pedig hosszú éveken át imádkoztak benne, hálát adhassanak a jó Istennek ezért a különös kegyelemért. Homlokzata nemes egyszerűséggel van kiképezve. Fölötte a karcsú égbenező torony szelíd önmegadásal tekint a Mátyás király-téren pompázó Szent Mihály székesegyház felé, melynek boltívei egykor Dávid Ferencnek és apostoli utódainak igehirdetését visszhangozták. Kolozsvár a dicsőség útján elindult, hogy meghódítsa s az öskereszténység evangéliumával, mint isteni ajándékkal, felvilágosítsa és boldoggá tegye a magyar népet és áldott fejlődését.

Ezt a boldogságot és ezt a dicsőséget átörökíti minden poklokon keresztül a gyönyörű szószék, amely a méltóság-teszteljes boltívek alatt az isteni kijelentés orakuluma, és az új templom ereklyéi között az az évezredes *kerekő*, amelynek tisztaságának örzi „Kincses Kolozsvár” egész lakosságának áttérését az unitárius vallásra a hatalmas hit-szónok, Dávid Ferenc idejében. (1566.)

Más idők... más emberek...

Sic fata volunt.

Kézfogás.

A természet örök törvénye szerint, Kelet mindig vágyott Nyugatra, ahol új világok határvonatai bontakoznak ki a fölfedező lángelme izzó képzeletében. Amerre a nap lemegy, ott is élőlényeknek, titokzatos birodalmaknak kell lenniök, amelyek egykor vezető szerepet fognak játszani az emberiség történetében. A föld méhében rengeteg drága kincs. Az őserdők vadonában ritka állatfajok. A végelethatalatlan mezőkön buja tenyészet. A primitív lakók szívében jámbor hit, lelkükben nyíltság, szemükben bátorság és karjaikban duzzadó őserő. Kolumbusz törékeny hajói azért keltek bizonytalan, veszedelmes útra, hogy — ha véletlenül is, — ezt az új világrészt föltárják a civilizáció számára... S lett a századok folyamán ebből az új földrészről mindnyájunk számára a Szabadság fellegvára.

A természet örök törvénye szerint, Nyugat mindig vágyott Keletre, ahol az ősiség tapogatózó vágya és reménye egykor virágzó birodalmak helyén — ha mindjárt fiszteletreméltó romok között is — álmatag hittel kerestekutatta a régi Hazát, amelynek emlékei a hajnali sugártörésben át- meg átcsillannak egy-egy pillanatra, hogy azután a feledés tengerében nyomtalanul elmerüljenek.

Kelet: a mi multunk. *Nyugat:* a mi jövőnk. Az egyik az első ezerév. A másik — a következő ezeresztendő.

A magyar Glóbusz lakójának — ha élni és boldogulni akar — tudnia kell, hogy ez mindnyájunk számára kivétel nélkül mit jelent.

Jelenti a nagy *Kézfogást* a mult örökösei és a jövő várományosai között. És azt is, hogy ez a kézfogás életet, erőt, tisztességet, haladást és békeséges boldogulást teremt és biztosít mindenki számára e hon határai között.

A multnak nincs oka szégyenkezésre a Jövő tetemre hívása idején. A jelen kifosztottsága mellett is megvan a Nemzet kebelében gyökeredző, ősi hagyományainkra támaszkodó szent hit és élő reménység, amelynek segítségével a mostani átmeneti korszaknak minden akadályát

önmagunkban és az adott világhelyzetben leküzdhetjük s azon az Idő teljességében diadalmaskodhatunk.

Csak egy mákszemnyi Szeretet kell hozzá. Szeretet, amely a baráti karokat — Kelet és Nyugat lakóit — kézfogásra bírja. Am ennek a kézfogásnak őszintének, igaznak kell lennie, mint ahogy csakugyan igaz és őszinte volt a mi szent viszonyunk a Channing hazájával és annak láthatatlan anyaszentegyházával.

Kézfogás volt, amikor egymással eleinte a tudósok nyelvén, latinul leveleztünk. Kézfogás volt, amikor a magyar szabadság bujdosó prófétáját koronátlan király gyanánt üdvözölték. Kézfogás volt, amikor Észak és Dél halálos küzdelmeiben — a rabszolgaság eltörlésére, mi is segítséget nyújtottunk. Kézfogás volt, amikor hazánk fővárosában egy unitárius filia bölcsőjénél vállalták a keresztanyai tisztet. Kézfogás volt, amikor a múlt század nyolcvanas éveiben lelkesedéssel fogadták a mi ékesszóló követünket, a Richmond tanári szék megalapítása érdekében a kolozsvári theológián. És kézfogás volt, amikor papjaink és tanáraink kiadták a „*Tökéletes Életet*“ magyar fordításban. És kézfogás a Szabadelvű Nemzetközi Vallásos Kongresszusok beindítása, amelyben mi is évtizedek óta tevékeny részt veszünk. És kézfogás az az áldozatkész gesztus, amellyel az összeomlás után önzetlenül mellénk álltak s iskoláink és gyülekezeteink anyagi és erkölcsi támogatását mesterileg megszervezték.

Ezt jelenti, és még sok mindent az a symbolikus kézfogás, amelyet mai címképünk megörökít. Pusztán véletlen, hogy az egyik felet Józán vikáriusnak hívják, a másiknak a neve pedig Donald Harrington. Itt az ő Kelet találkozik a Nyugattal. Székely-magyar lélek az Újvilág lelkével. És az örökkévaló, egy igaz Isten dicsőségére, az idvesség után vágyó lelkek — ime! — csakugyan — kezet fognak.

„Szánom-bánom.”

arra indít minden hívő lelket, hogy naponta — ha csak rövid időre is — befelé tekintsen. Találkoztadjon saját magának. És annak a jóságos isteni szellemnek, amely maga elé idézhet kit-kit a maga módja szerint.

Számonkérő szék ez, amelynek faggató kérdéseiben már benne foglaltatik a felelet is.

Igy gyakoroljuk ezt századok óta a keresztény hitvilág bevett, szent szokásához mérten.

Lássuk csak! — Az első kérdés, amelyet felteszek önmagamnak, a következő: Kedves barátom, mi lehet az oka annak, hogy ritkán vagyunk bizalmasan együtt? Hát ki van hozzád közelebb, mint saját magad? A tükörbe hiába nézel, mert az még a külső alakodat is vagy szépítve, vagy torzítva adja vissza. Így is, úgy is megtéveszt. Arról pedig, ami benned örök isteni rész, a halhatatlan lélek orcájáról minő képet adhat, akár az öröm perceiben, akár a bánat borulatában? Csak elmosódó visszfénye az annak, ami benned végbemegy, s ami többnyire az életsors perdöntő óráiban mutatja meg igazi mivoltodat... Ismerd be hát, hogy idegen vagy saját magad előtt. Am ezen a visszás állapotban más aligha segíthet a legjobb akarat mellett is, csak magad. Egyedül magad! Ragadd meg az alkalmat, amely önként kínálkozik a bőjti hangulat magányos elmélkedéseiben: kövesd azoknak az igazi hívő lelkeknek a példáját, akik a világban élve el tudtak szakadni a világtól s a benső lelki világosság krisztusi tükörében végre önmagukra ismertek s megalázkodva mondták el Isten színe előtt a „szánom-bánom“ vezeklő szavait.

Meglátod, hogy magadba szállva, csöndesen megtérve és megjavulva, az égi Atya is közelebb lesz tehozad s érezni fogod a fölemelő igazságot, hogy mi „Öbenne vagyunk, élünk és mozgunk...“ Ez lesz a te igazi lelki békeséged...

Hogyha ezen az első próbán átküzdöttem magamat, jöhet a második kérdés: no és hogy s mint vagy azokkal, akikkel egy fedél alatt lakol, akikkel egy asztalnál étkezel, s akikkel testi-lelki jóléte Isten által tereád bízott? Isme-

red-e őket? Ismered-e jó és rossz tulajdonságaikkal együtt? Hajlandó vagy-e a jót érdeme szerint megbecsülni, a rosszat pedig — a saját gyarlóságod érzetében — őszintén megbocsájtani? A keresztény család alkotó része, alapvető fundamentuma az egész világra kiterjedő Anyaszentegyháznak. Apró-apró, picinke sejtje a nagy egésznek, amelyben visszatükröződik Isten dicsősége. Nem érzed-é, nem tudod-é, hogy nemcsak magadért, nemcsak a saját lelki üdvösségedért vagy felelős a lelkiismeret ítélőszéke előtt? Az ő földi boldogságuk és mennyei üdvösségük gondja is tereád van bízva. Kérdem: megtettél és hajlandó vagy-e megtenni mindent, hogy a te lelkedből lelkedzett magzatok a hit és becsület útján — a kísértések között is — mindvégig megmaradjanak? A te saját boldogságod és lelki békességed is tulajdonképpen ettől függ. A kérdés komoly. Olyan komoly, mint maga az élet. Könnyelműen kitérni előle nem lehet és nem szabad... S ha úgy találsz, hogy itt-ott vétkes mulasztás terhel, ne engedd, hogy azt még súlyosabbá tegye az őszinteség hiánya.

Ragadd meg az alkalmat, amely önként kínálkozik a bőjti hangulat családi áhitatában. Imádkozz magadért, imádkozz értük, együtt imádkozzatok az egész világért, hogy Isten a maga végtelen irgalmából kifolyólag elfogadjja a „szánom-bánom“ vezeklő szavait a kiengesztelődés, az új élet záloga gyanánt...

Hátra van még a harmadik és utolsó kérdés: láttad-é az Istent, akit testi szemeinkkel nem láthatunk, de akit a tökéletesség valamennyi jegyével felruházva ezer és ezer, millió és millió év óta keresünk és kutatunk, keres és kutat az egész emberiség, a keresztény és pogány világ egyaránt? Te azt a Mestert követed, aki személyesen ismerte és magáévá tette e világnak teremtő és uralkodó lelkét, s az égi Atyának képében tárta elibénk, mint örökkön élő valóságot, akiről emberi nyelven szólva szebbet-jobbát, igazabbat nem mondhatunk, minthogy az Ő lénye — Szeretet. Ebben éli ki magát; ez az Ő teremtett világának alaptörvénye és pedig úgy az anyagi, mint az erkölcsi világban! Az egyikben: mint vonzás. A másikban: mint virtus. Kérdem: Így ismered-é az örökkévaló igaz Istent, akinek nincs testi formája, vagy

ahhoz hasonlósága, s akit a királyi művészet örök törvénye szerint képekben vagy szobrokban kiábrázolni nem lehet és nem szabad? Vagy talán téged is megtéveszt a saját gyarló fantáziád, amely a teremtményt a Teremtővel fölcserélni nem átalotta, s a meggyőződés tántoríthatatlan ereje helyett elfogadtad kénytelen-kelletlen az olcsó megalkuvást? Vagy van Isten: vagy nincs Isten... De ha van, akkor az az Isten, keresztényeké és pogányoké, *egyetlencgy*. Ez nem számvetés dolga. Még csak nem is filozófia. Még kevésbé száraz tudomány. Egészen más: hit, élő hit, szent meggyőződés, amely megdönti az évezredek hagyományokat. Jézus hite és a tanítványoké. És a tied is. Ettől se jobbra, se balra el ne tántorodjál. Ne szédítsen el a külső csillogás! Ne tántorítson el az üldözés, a nyomorúság, a szenvedés keresztje!

Ha így lett volna, nosza még van idő... Ajkodon a „szánom-bánom“, szíveden az isteni kegyelem áldott vigasztalása. Amikor ez a kettő, ég és föld között, találkozik, öröm van Istennek atyai szívében, és öröm van az én lelkemben is.

Ez van beleépítve erdélyi unitárius templomainkba is. Ime lásd és gyönyörködjél benne.

Zarándok-út.

Isten kegyelméből megnyílt a lengyel-magyar határ. Örvend ennek minden igaz magyar. És módfelett örvendünk mi, magyar unitáriusok, ebben a hazarészben és odaát az örökkévaló bércek között. Hiszen a letűnt századok folyamán gyakorta megújult a két ország között a történelmi kapcsolat. Láttunk magyar királyokat a lengyel trónon és láttunk lengyel királyokat Szent István örökében. Az erdélyi unitárius püspökök sorában is volt egy lengyel származású: *Radeczky* Bálint, a XVII. század elején, aki az akkori kor szokása szerint latin nyelven vezette az egyház ügyeit. És amikor a lengyel unitárius („egyetértő“) egyház fölött a politikai hatalom megkongatta a

vészharangot, egyebek közt a mi erdélyi szentegyházaink adtak menedéket a hitők miatt hazájokból kiüldözött testvéreknek.

Egyideig Kolozsvárt, a Monostor-utca sarkán, külön lengyel gyülekezet ápolta és tartotta fenn a szent tüzet; mígnem a XVIII. század vége felé megszűnt a külön lengyel nyelven tartott istentisztelet és a sorsüldözött hívek beolvadtak a magyar unitárius egyházba. Ekkortájt épült a ma is fennálló kolozsvári templomunk, amely szeretettel ölelte keblére a lengyel testvéreket, a Rédigerek, Lászlóczkyak, Sinczkyek és Szaknovicsok itt-ott ma is kimutatható nemzedékét. Köztük egy nagy alapító emlékét is áldjuk Augusztinovich Pál személyében.

Diák-korunkban a lelkünk mélyén híven ápoltuk a szent viszonyt lengyel testvéreinkkel. Büszkeséggel nézünk az egyik vidéki költő-papunkra, aki mint lánglelkű ifjú, az ereiben csörgedező lengyel vér biztatására önként csatlakozott a múlt század 60-as éveiben a lengyel szabadságharchoz. Ha Bécs felől kedvezőtlen szelek fújtak, a kollégium udvarán a lengyel himnusz hangjait szólaltattuk meg:

„Szent oltárodnál leborulva kérünk:

Szabad hazánkat, oh add vissza nekünk!”

El lehet gondolni, hogy milyen nagy kedvvel tanulmányoztam a szomszéd ország történelmét, amikor a Theológián egyik szigorlati dolgozat gyanánt ezt a témát kaptam: „A lengyel unitarizmus története”.

Többnyire latin művekben búvárkodtam, mert ezek jegyezték fel a leghívebben azt a százéves kálváriát, amely után — országos törvény védelme hiányában — a Rakowi Káté hitvallóit a jézsuiták és kálomisták karöltve, ugyancsak keresztre feszítették. A kézirat ma is megvan.

Es amint örömmel halljuk, a testvér Lengyelországban a nagy restitutio után mozgalom indult meg, hogy felkutassák és napvilágra hozzák azokat az írott emlékeket, amelyek az egyes könyvtárakban és városi levéltárakban a lengyel unitarizmus (socinianismus) őstörténetére vonatkoznak. A mai viszonyok között erre ugyan csak szükség is van, mert a lengyel nemzetnek nincs miért

pironkodnia az ő 300 eklézsiát kitévő unitárius gondolkozói miatt, akik inkább vándorbotot fogtak kezükbe, hogysen szabad meggyőződésüket és lelkiismeretüket kerékbe törjék és megtagadják.

A lengyel unitárius mozgalom vezetői között, a nemes nagyságok és tudós lelkipásztorok mellett, találkoznunk két olasz mesterrel is. Ezek: Blandrata György és Socinus Faustus. Előbbit jól ismerjük, hiszen az erdélyi unitarizmus történetében is jelentős szerep jutott neki. Utóbbi szintén járt nálunk. De csak rövid időre. Talán egy félévig, hogy Dávid Ferencet meggyőzze egy s más hitágazat szükségessége felől, amiken ő már akkor túltette magát s nem volt tanácsos, hogy „lelkiismerete ellen cselekedjék”. Az alkú nem sikerült: Dávid Ferenc jeltelen sírban alussza örök álmát. Socinus pedig, miután a lengyel unitáriusok hitrendszerét az evangélium szellemében kidolgozta, s az akkor hivatalos bölcsélet alapján népszerűvé tette, a címképünkön látható síremlék alatt Luclawicében, a lengyel Kárpátalján, nyugszik az élet fáradalmai után.

Sienától, ahol született, Rakowig, ahol munkálkodott, hosszú az út, és keserves az élettapasztalat: mert az ország nem ismerte föl a tanításaiban rejlő szabadságeszméket. Meg is szenvedett érte ama nemzeti szerencsétlenség alakjában, amely Lengyelhont mostanáig idegen népek rabigájában tartotta.

Most már szabad az út... Első útunk a magyar-lengyel határon át *zarándokút* legyen a nagy gondolkodó, a hithű tanítvány, Socinus Faustus sírjához!

Keresztek.

Sűrű sorokban állanak az áldott magyar földön a búzakeresztek Isten jóvoltából földanyánk megadta gyümölcsét. A legdrágábbat és a legízletesebbet, amit valaha emberi törekvés az isteni akarat támogatásával létrehozott.

A nép fia, a föld szerelmese, reménység alatt szántott. S amit a barázdákba annak idején egy mélységes sóhaj-

tással, egy égbenező tekintettel elszórt, elvetett, minden egyes mag — mint a boldog jövő biztosítéka — még a hó-takaró alatt is megtette kötelességét. Édesdeden szunnyadt egy darabig, majd mély álomba merült, s egyszer csak azt vette észre, hogy az örökélet csirája erjedez az ő bensejében. Az útszéli rög és az Isten kegyeltje, a drága mag, kezet fognak egymással, szövetséget kötnek esőcseppel, napsugárral, meg a kósza széllel, meg a szívből jövő buzgó imádsággal s — ime! — itt van mindnyájunk szeme látára a csoda: az arany kalász, az új kenyér.

Szerte az országban, áldott magyar földünkön, sűrű sorokban állanak mindenfelé a búzakeresztek! Enyim — tied — övé. . . Mindnyájunké! Meri mindannyian gondoltunk rája, naponta imádkoztunk érte, kalaplevéve köszöntöttük a gazdát és az aratómunkást, akinek ritmikus csapása alatt hullottak a rendek, hullottak egyre-másra, a nap hevében és a telehold ezüstös tányérja alatt. Most végre itt van a dagadó kérékből egyberakott „kereszt“, a magyar megváltás symboluma.

A nép fia, a föld szerelmese s vele együtt mink is, égbenező tekintettel adunk hálát a mindenható Isten áldott gondviselésének, hogy atyai kegyelmét nem vonta meg tőlünk, magyaroktól, akik a keserű sorscsapások alatt is egyedül Benne bízunk — rendületlenül.

Meg-megállok itt-ott a Dunántúl lankáin, ahol egykor a pályafutás nemes ösztönével beállottam az Úr seregébe. Az ősi avar földsánc (népiesen: Bolondvár) tetejéről belátom az egész környéket, amelyet a Duna és a Balaton, a Bakony és a Vértes határolnak. Ide látszik tán még a falu tornya is, ahol a lévitaság száraz kenyeren tanultam megbecsülni a munkát, a gyülekezetet, az iskolát, a gyermeket, a barátságot, a dalt, a szerelmet s a szent hazafiság mocskotalan zászlaját, amely köré ma is hívnám hívogatnám minden magyar testvéremet — a „kereszt“ jegyében.

Sok a mi keresztünk. De amíg Isten jóvoltából, ilyen álmatag, ilyen tündéri látványban van és lehet részünk, amint szétteltekintünk az ősi avar határon, addig ne féltsük ezt a nemzetet. Egyetemes keresztény egyházunk azért emelte az Isten jobbára a maga tanítómesterét, mert a

keresztthordozásban mindnyájunknak követendő példát adott. Mintha hallanók ma is a kasza suhintásából s az azt kísérő lágy zizegésből a bibliai jeligt: „Aki én utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel az ő keresztjét és úgy kövessen engemet.“ Vajjon lesz-é, aki meghallja és megértse? Vajjon lesz-é, aki tüzön-vizen át kövesse? Mert nekünk nincs szükségünk se lagymatag magyarokra, se lagymatag keresztényekre. A név még nem sokat jelent. . .

Sok a mi keresztünk. De mindjárt kevesebb lesz, ha egymást megbecsüljük. Mindenkit a maga érdeme szerint. Megbecsüljük kivált azt a jó testvérünket, akiről el lehet mondani közpéldabeszédben, hogy „olyan, mint egy falat kenyér“. Megbecsüljük a kérges tenyeret, a hulló verejtéket, a szent rögöt, az imára hívó estharangszót, az álom karjaiban pihenő csecsemőt, a Jövő aratóját, és minde- nekfölött az aratás Urát, akit kérve-kérünk: bocsássa ki az ő aratóit a nagy magyar Aratásra.

Tik-tak.

Jár az óra, jár . . . Pontosan beosztja a múltó időt gondterhes napokra, örömteli órákra, illanó percekre és történelmi pillanatokra. S élnénk bár — a krisztusi recept szerint — az örökkévalóság jegyében, mégis a Chronomé- terhez kell alkalmazkodnunk. Hozzá igazodunk most is, amikor a szülői szív szeretetével kopogunk a gyerekszoba ajtaján: „Keljete fel, gyermekek! És ne restelkedjete!“ Tik-tak.

Jár az óra, jár . . . Pelyhes kicsinyeinket várja az iskola. Ott is kész az — órarend, amely egyaránt kötelezi a kis diákot és a tanítóbácsit. Nyüzsgő-mozgó méhkas mód- jára megtelik a tudomány csarnoka; s boldog, aki az első napon két betűt egybe tud ragasztani a régi és örökszép sillabizáló módszerrel: AB — ab. Még boldogabb, aki az öt ujján ki tudja számítani, hogy mennyi pénze marad, ha két krajcárt elkölt a búcsúvásár sátrai között. Hát még a szü- net! Az a rövid tíz perc, amely alatt az iskola udvara jövő- menő, lóto-futó tábor képét ölti magára. A templomi csend

után vidám kacaj, törtetés, hancurozás, úgynevezett szabadgyakorlat, ahol mindenki megtalálja a maga játszótársát, avagy küzdőfelét, akivel véd- és dacsövetséget köt egy egész életre.

Jár az óra, jár... S vele együtt másodpercnyi pontossággal — hol lassú tempóban, hol gyorsabb ütemben — jár, dobog, zakatol az ember szíve is. Az édesapa szíve... Az édesanya szíve... Várja haza pelyhes kicsinyeit az iskolából. Aki jól tanult, s magát jól viselte, annak otthon csók a jutalma; s a pajkos és halogató előtt is időről-időre elsímul a gondbaráncolt homlok. Otthon, édes Otthon! második iskolánk, ahol mindjárt jobban megértjük, hogy mit is akar velünk, mit is kíván tőlünk az iskola.

Az iskola szorgalmat kíván. Kitartó, buzgó igyekezetet, hogy amit a leckék során megtanultunk, azt soha el ne felejtsük. Alapos tudás és rendszeres gondolkodás legyen egész életünk vezérelve, hogy így a szülők áldozata, tanítóink lelkesedése miérettünk, mi miattunk kárba ne menjen soha. S azt se felejtsük el, amit a jó öreg Biblia mond, hogy „*az Úrnak félelme minden bölcsességnek kezdete*“.

Az iskola megtanít imádkozni is. Kit-kit a maga felekezete és egyházi hagyományai szerint. Amikor imádkozunk benne, templom lesz a mi számunkra az iskola is. És iskola a templom is, ahová nem pusztá kötelességből járunk, hanem azért, hogy isteni eredetű lelkünket még jobban kiműveljük s az örök Tanítómesterhez szabva magunkat, ott is halljuk, mindig és mindenütt a biztató szót, a Szeretet megváltó szózatát: „*Engedjétek hozzám jönni a kicsinyeket, mert ilyeneké a mennyeknek országa!*“...

Jár az óra, jár... Itt vannak a gondterhes napok. S vajmi kevés örömteli órát tartogat a mi számunkra a való élet kiábrándító tanulsága. Illanó percek helyett ismét itt van a történelmi pillanat, amely próbára teszi erkölcsi erőinknek legjavát, keresztény hitünket s fiainknak és leányainknak izzó honszerelmét.

„Abendland“, vigyázz! A homokóra lejárófélben van... S ha egyszer kiürült, csak a Kegyelem Istene, aki mindnyájunk felett Úr, egyedül csak Ő tudná ismét feltölteni...

„Egy örök Felség...”

Hitvallásunk alfája és omegája. Ebben az egyszerű tételben összpontosítjuk mindazt, amit értelmünk magáévá tehet, amit lelkünk megkíván és ami a mi emberi szívünket végtelenül boldogítja.

A szellembirodalomban Ő a mi Atyánk, aki törvényt szab, korlátokat állít fel, hogy annak engedelmeskedve, ezek között haladva, neveljen magának földi gyermekeiből kiváltképen való népet, jó cselekedetre igyekezőt.

Fent az ég ragyogó magasságán ismeretlen világok zúgnak el fölöttünk. Ő ott is otthon van. Az Ő szavának hódol ott is minden: a legnagyobb, mint a legkisebb... S ebben a hódolatban domborítja ki a saját egyéniségét, mint a nagy Egésznek szerves alkotó része. Itt mutatkozik a függésben az önállóság s az önállóságra való törekvésben az örök harmónia. Istennek fönséges világa ez, ahol a mi véges tudásunk megtorpan a Véghetetlen számokban ki sem fejezhető távlata előtt s a hit karjaiba kapaszkodik, hogy még egy pár lépést tehessen előre... s ott is csak azért, hogy mind a ketten alázatos gyermekek módjára leboruljanak az örök Alkotó előtt, boldogan rebegeve: „*Egy örök Felség! Mi Téged imádunk...* Rajtad kívül más Urat nem ismerünk... Törvényünk a Te szent akaratod... Hazánk a Te országod, amelyben lakozik béke, igazság és szeretet...“

S bár úgy lenne itt alant is, ebben a siralmas mélységben, ahol örökös küzdelemben, áldatlan visszavonásban, gyászban, keserű könnyhullatásban, fájdalmas csalódásokban pereg le nap-nap után a mi földi életünk! Pedig ezen a bolygón is Ő az Úr, aki előtt rejtve nem maradhat semmi.

Alant, a földnek titokzatos mélységeiben ismeretlen erők mérkőznek egyik a másikkal a hataloméért. A homályban nem lehet tudni, hogy melyiké lesz utóvégre is az elsőség... Az arany, mint értékmérő, büszke a maga származására s arra, hogy fényét önmagának köszöni. A vasérből minden lehet: békés munka-eszköz, vagy hadakozó szerszám; az emberi kultúra emeltyűje, vagy a pokol

tornácának oszlopsora, ahol ez van fölírva: „Hagyjatok föl a reménnyel!”

Ebben az összevisszaságban csak egy kivezető út mutatkozik. Hogy t. i. mind a látható, mind a láthatatlan világ s ezekkel kapcsolatban a múlt, jelen és jövő „Egy örök Felségnek” hódoljon, akiben feltaláljuk mindazt, amit értelmünk magáévá tehet, amit lelkünk megkíván és ami a mi emberi szívünket végtelenül boldogítja.

Ez az irgalmas mennyei Atya adta nekünk Jézust, hogy az ő példáját követve, templomot építsen ki-ki magának a saját kebelében. Ebben a templomban állandóan hangozzék, magasztalva és felmagasztosulva az örök áhitat könyörgő szózata:

„Miatyánk, kit fenn ragyogó magasság,
S itt alant mélység leborulva tisztel,
Egy örök Felség! Kegyes érzeményink
Téged imádnak.”

(Sz. S.)

FÜGGELÉK:

Üzenet.*

(Dr. Alfred Hall, a kongresszus elnöke.)

Szívesen köszöntöm összes testvéreinket, akik az öt földrész minden tájékán ugyanabban a nemes munkában forgolódnak, terjesztve és ápolva a felvilágosult keresztény hitet és vallási szabadságot. A lefolyt esztendő eseményei még inkább meggyőztek engemet afelől, hogy a mi egységes frontunkra nagy szükség van, mert a velünk szemben álló nyilt, vagy alattomos erők nem szűnnek meg támadólag lépni fel, és kikezdeni mindazt, ami reánk nézve örökbecsű és szent.

A mi együttes, kitartó és lelkes munkánkra már csak azért is szükség van, mert a vallási kisebbségek némely országban még mindig kegyetlen elbánásnak és üldözésnek vannak kitéve. Még az európai államokban is előfordul, hogy hitrokonaink kétségbeesetten küzdenek a szabadságért, de egymagukra hagyatva ez a küzdelem többnyire kilátástalan és sikertelen. Boldogabb országok lakóinak fogalma se lehet arról a mondhatatlan szenvedésről, amelyet ezeknek az igazi keresztthordozóknak el kell viselniök.

Európában a kisebbségi sorsban élők száma körülbelül harminc millió. És bár nagy többségük inkább politikai nyomás alatt nyög, azért elég sokan vannak olyanok is, akiknek vallási meggyőződésük miatt kell szenvedniök. Szabadelvű egyesületünknek nem lehet szentebb célja, minthogy ezeknek a sorsüldözötteknek ügyét magáévá téve és felkarolva, amint lehet, rajtuk segíteni igyekezzünk.

* Nemzetközi Vasárnap: 1937. I. 10.